

CMU RESEARCH NEWS

RE-FORM

RESEARCH INFORMATION

Vol.03/2563 [October - December, 2020]

รีฟอร์ม ข่าวสารวิจัย มช.

โดย สำนักงานบริหารงานวิจัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยชั้นนำที่รับผิดชอบต่อสังคม
และการพัฒนาที่ยั่งยืน

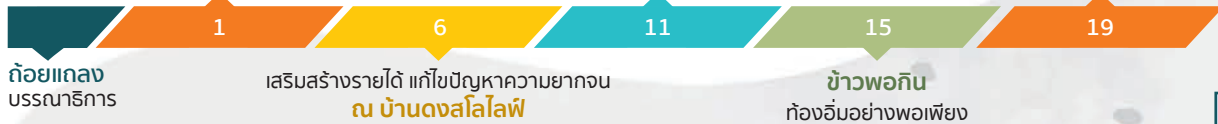

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. ปิยะพงศ์ เนียมทรัพย์ ผู้ช่วยอธิการบดี
ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารงานวิจัย
รองผู้อำนวยการสำนักงานบริหารงานวิจัย
ทีมงานสำนักพิมพ์และวารสาร สำนักงานบริหารงานวิจัย

สำนักงานบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

239 ถ.หัวแยแก้ว ต. สุกทพ อ.เมือง จ. เชียงใหม่ 50200
โทร 053-943602-14
Email: cmupress.th@gmail.com
Website: <https://cmupress.cmu.ac.th>

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะพงศ์ เนียมกรทรัพย์

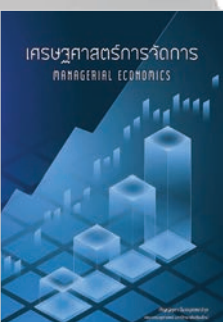
ผู้ช่วยอธิการบดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals หรือตัวย่อว่า SDGs) ซึ่งเป็นเป้าหมายเกี่ยวกับการพัฒนาระดับนานาชาติ โดยเป้าหมายโลกแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ได้เผยแพร่และใช้แทนเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals หรือตัวย่อว่า MDGs) ที่หมดอายุเมื่อสิ้นปี ค.ศ.2014 โดย SDGs เป็นทิศทางการพัฒนาดังตั้งปี ค.ศ.2015 - 2030 ประกอบด้วยเป้าหมายหลัก 17 เป้าหมายและเป้าประสงค์ 169 ข้อ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้แก่ 1.จัดความยากจน 2.จัดความหิวโหย 3.การส่งเสริมสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี 4.การศึกษาที่เท่าเทียม 5. ความเท่าเทียมทางเพศ 6.การจัดการน้ำและสุขาภิบาล 7.พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ 8. การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ 9.อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน 10. ลดความเหลื่อมล้ำ 11.เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน 12.แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน 13.การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 14.การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล 15.การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก 16.สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก และ 17.ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ดำเนินพันธกิจเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนมากกว่า 55 ปี โดยล่าสุดได้มีการปรับปรุงแผนพัฒนาการศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระยะที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) โดยกำหนดวิสัยทัศน์เป็น “มหาวิทยาลัยชั้นนำที่รับผิดชอบต่อสังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืน” และมีการนำ “เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” (SDGs) มาเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย โดยพันธกิจของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทั้ง 4 ด้าน ซึ่งได้แก่ การศึกษา (Education) การวิจัย (Research) การบริการวิชาการ (Outreach) และการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ (Stewardship) มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาทั้ง 17 ด้านของ SDGs และยังมุ่งมั่นพัฒนามหาวิทยาลัยภายใต้ยุทธศาสตร์เชิงรุกเดิมทั้ง 8 ด้าน ประกอบด้วย 1.นวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน 2.นวัตกรรมด้านอาหารและสุขภาพและการดูแลสุขภาพสูงอายุ 3.ลัทธิสร้างสรรค์ 4.ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณธรรม คุณภาพ และมีทักษะการเป็นพลเมืองโลก 5.วิจัยเพื่อความเป็นเลิศและนวัตกรรม 6.บริการวิชาการที่เกิดประโยชน์แก่สังคม 7.แสวงหารายได้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ 8.บริหารจัดการเชิงบูรณาการ

Reform ฉบับนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานที่โดดเด่นของ อาจารย์ นักวิจัย บุคลากรและนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในการนำองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ในการนำไปช่วยเหลือ และพัฒนาศักยภาพของชุมชน ซึ่งรวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนา ส่งเสริมตลอดจนแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชน โดยมีการทำงานร่วมกับชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ชุมชนเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งในด้านการผลิต รายได้ ลดภาระหนี้สิน ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่ 1 จัดความยากจน และเป้าหมายที่ 2 จัดความหิวโหย ในนามของคณะผู้จัดทำ Reform ฉบับนี้ ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย ภูวนาถจิตร รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคถาวร รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา พิมลศิริผล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศ ยิ้มแย้ม และอาจารย์ชาลิต กอสัมพันธ์ และคณะทำงานของทุกท่านเป็นอย่างสูงในการถ่ายทอดประสบการณ์จากการทำงาน บทเรียน รวมทั้งแนวทางในการแก้ไขในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านทุกท่านจะได้รับความรู้และสาระดีๆ จาก Reform ฉบับนี้ ขอขอบคุณครับ

สนใจสามารถหาซื้อหนังสือทั้งสองเล่มได้ที่ DDEBOOK.COM และ CMU.BOOKCAZE.COM

E-book

หนังสือเศรษฐศาสตร์การจัดการ

เป็นการนำความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ทั้งจุลภาคและมหภาคมาประยุกต์เพิ่มเติมกับศาสตร์ต่างๆ เช่น การบริหารจัดการ เศรษฐมิติ เพื่อการบริหารจัดการกิจการได้อย่างเหมาะสม สาระสำคัญในหนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วย การหาต้นทุนและต้นทุนกำไรและต้นทุน การประมาณค่าอุปสงค์ สมการต้นทุน ทฤษฎี และตัวแปรทางเศรษฐศาสตร์มหภาคตลอดจนโครงสร้างการตลาดและการวิเคราะห์โครงการ เหมาะสำหรับนักศึกษาในระดับปริญญาตรีที่เรียนพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์จุลภาคและมหภาคมาแล้ว และนักศึกษาระดับปริญญาโท

บรรณาธิการ: ชลัย อมรวัฒนา
ผู้แต่ง: ผศ.ดร.กัญญ์สุดา นิมอนุสรณ์กุล
รูปแบบหนังสือ: IIUU E-book
จำนวนหน้า: 420 หน้า
ขนาด: 7 X 10 นิ้ว
ราคา: E-book 400 บาท
ISBN: 978-616-398-470-8

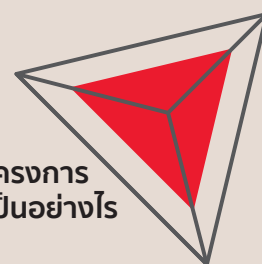
ความสุขของ.. ชุมชนสหกรณ์แปลงสอง

แก้ไขปัญหาภาระหนี้สิน
จากกองทุนที่มาจากภายในชุมชนเอง

รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย กุวานากวิจิตร
สาขาบ้านและชุมชน ภาควิชามนุษยศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่ทำให้ทุกคนมีความสุขนั้นคือ คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีรายได้ที่เพียงพอ และปราศจากหนี้สิน แต่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่พบในปัจจุบัน กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศไทย ยังคงประสบปัญหาภาระหนี้สินที่จัดการไม่ได้ อันเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตที่สูงและการมีรายได้ที่ไม่แน่นอน อีกทั้งยังมีค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความยากจนของเกษตรกร ปัญหาดังกล่าวนั้นจะแก้ไขได้อย่างไร และแนวทางที่ยั่งยืนที่สุดที่จะพัฒนาศักยภาพให้กับเกษตรกรในชุมชนเป็นอย่างไร รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย กุวานากวิจิตร จะพาเราไปพบกับโครงการหนึ่งที่ได้มีส่วนในการลงพื้นที่ให้บริการวิชาการรับใช้สังคม นั่นคือ โครงการการพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตพืชเกษตรกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรชุมชนสหกรณ์แปลงสอง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

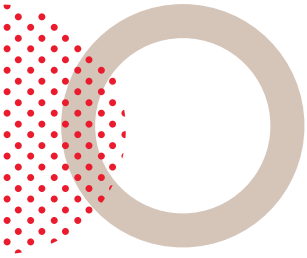

จุดเริ่มต้นโครงการ
เป็นอย่างไร

เราเริ่มต้นจากการลงพื้นที่ในชุมชน และสำรวจจากความต้องการของคนในชุมชน โดยคำถามแรกที่เราถามชาวบ้านคือ อะไรที่ทำให้เขามีความสุขที่สุด เราเริ่มต้นจากความสุข สิ่งที่เขาตอบกลับมานั้นคือ การที่ได้อยู่กับชุมชนและสมาชิกในครอบครัว ได้ทำอาชีพเกษตรที่พวกเขารัก ได้มีชีวิตตามสถานะอัตภาพ เนื่องจากชุมชนสหกรณ์แปลงสองนี้ก่อตั้งขึ้นหลังจากสหกรณ์พร้าวได้จัดสรรที่ดินทำกินจำนวน 360 ไร่ ให้สมาชิกจำนวน 4 หมู่บ้าน เป็นสหกรณ์แปลงหนึ่งกับสหกรณ์แปลงสอง และจัดสรรที่ดินให้ครัวเรือนละ 20 ไร่ เพราะฉะนั้นการทำเกษตรบนพื้นที่นี้ จึงเป็นพื้นฐานหลักของชุมชนที่นี่

จากนั้นเราได้ถามชุมชนว่า อะไรเป็นสิ่งที่ทำให้เขาทุกข์มากที่สุด คำหนึ่งที่ชุมชนพูดและสะท้อนออกมาก็คือ ภาระหนี้สิน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วเราจึงเชื่อมโยงไปว่าอะไรเป็นสาเหตุทำให้เกิดภาระหนี้สิน และได้คำตอบว่า ภาระหนี้สินที่เกิดจากการสะสมทุนในการทำเกษตร เพราะชุมชนที่นี่อาศัยแหล่งทุนจากสถาบันการเงินภายนอก อาทิ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สหกรณ์การเกษตร กองทุนเงินล้าน (กองทุนหมู่บ้าน) และยังมีแหล่งทุนจากกองทุนเล็กๆ น้อยๆ รวมถึงหนี้ในระบบอีกด้วย”

เมื่อมาถึงจุดบ่งชี้ที่ชัดเจนจากความต้องการของชุมชนแล้ว รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ จึงได้เก็บข้อมูลที่ลงลึกมากขึ้น เพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริง และร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

เมื่อเราได้พูดคุยกับชาวบ้าน เราได้พบว่ารูปแบบการผลิตในชุมชนนี้เป็นการผลิตแบบครัวเรือน และการผลิตเพื่อขายให้กับพ่อค้าคนกลางภายนอก โดยพืชหลักเป็นมะม่วงน้ำดอกไม้และลำไย เพราะฉะนั้นราคาและกลไกการตลาดจึงขึ้นกับพ่อค้าคนกลาง สาเหตุนี้ไม่ได้เป็นปัญหามากนัก เนื่องจากเกษตรกรทราบที่อยู่แล้วว่าจะผลิตและตอบสนองต่อตลาดอย่างไร แต่ปัญหาอยู่ที่ต้นทุนการผลิตที่สูง เนื่องจากเขาไม่มีทุนในชุมชนเลย และทุนทั้งหมดเป็นทุนที่กู้ยืมมา ดังนั้นโครงการบริการวิชาการรับใช้สังคมจึงเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนนี้ได้ โดยใช้ชื่อโครงการว่า **การพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตพืชเกษตรกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรชุมชน สหกรณ์แปลงสอง อำเภอพร้าวก้าง จังหวัดเชียงใหม่**

รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ ได้ขยายความให้เข้าใจถึงความหมายของการพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตพืชเกษตรกรรมว่า “เราไม่ได้มุ่งเน้นการผลิตผลผลิตของเขา แต่ต้องการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ นั่นคือการไม่มีทุน เพราะการที่ไม่มีทุน ทำให้เขาต้องกู้ตลอดเวลา เมื่อต้องกู้ตลอดเวลา เขาไม่ใช่เป็นผู้กำหนดอัตราดอกเบี้ยเอง แต่สถาบันการเงินภายนอกเป็นผู้กำหนด ทำให้ดูเหมือนเป็นวงจรการกู้ที่ไม่สิ้นสุดและยากจะมองเห็นทางออก เพราะฉะนั้นเป้าหมายของโครงการนี้คือ ทำอย่างไรที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้มีภูมิคุ้มกัน ให้เขามีทางออกเรื่องหนี้สินเหล่านี้”

ความจริงที่ค้นพบ หลังการลงพื้นที่สำรวจปัญหา

สิ่งที่รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งคือ โจทย์ปัญหาและข้อมูลต้องมาจากชุมชนเอง ดังนั้น จึงเริ่มต้นทำการสำรวจหนี้สินครัวเรือนเพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชนเสียก่อน และความจริงที่ได้พบนั้นทำให้เห็นถึงความยากลำบากของชุมชนอย่างไร

ในช่วงแรกเรายังไม่มั่นใจว่าสิ่งที่ชุมชนพูดมีข้อเท็จจริงอย่างไร เราจึงสร้างแบบสำรวจหนี้สินครัวเรือนขึ้นมา สมาชิกในสหกรณ์แปลงสองมีทั้งหมด 600 กว่าครัวเรือน การสำรวจในช่วงแรกเราไปร่วมสำรวจกับผู้นำชุมชน และสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน พบว่าชุมชนเป็นหนี้ประมาณ 300 ล้านบาท หลังจากนั้นเราจึงขอความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้านในการลงพื้นที่สำรวจ เพื่อขอความอนุเคราะห์ที่เขาจะยอมให้ข้อมูล เราได้ข้อมูลเบื้องต้นจากสมาชิกที่เขาพร้อมจะให้ข้อมูล 198 ครัวเรือน ปรากฏว่าเป็นหนี้สูงถึง 100 ล้านบาทเลยทีเดียว”

นอกจากภาระหนี้สินแล้ว สิ่งที่ย้ำเตือนถึงความทุกข์ยากของชุมชนนั้นคือ เงินจากการขายผลผลิตทางการเกษตรที่ถูกหักหนี้สินแล้วเหลือเพียงน้อยนิด เมื่อเทียบกับการดำรงชีวิตที่ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ ได้เล่าถึงปัญหาดังกล่าวว่า

“จากนั้นเราจึงรับสมัครสมาชิกที่จะร่วมโครงการ ในช่วงแรกมีสมาชิกเข้าร่วมเพียง 29 คน โดยเราพยายามอธิบายให้เขาเข้าใจว่า โครงการนี้เป็นโครงการต่อเนื่องสามปี เราต้องการจะแก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือนจากความคิดของชุมชน โดยสิ่งที่เราจะทำนั้นเป็นเหมือนกับพี่เลี้ยงที่จะคอยช่วยยกระดับและแก้ไขปัญหา หลังจากนั้นก็มีชาวบ้านเข้ามาสมัครโครงการเพิ่มขึ้นเป็น 70 คน ต่อมาเราได้ทำแบบสำรวจอีกครั้งหนึ่ง และได้พบว่าหนี้สินต่อครัวเรือนสูงสุดประมาณ 500,000 บาท โดยหนี้สินส่วนใหญ่เกิดจากการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) รองลงมาคือสหกรณ์การเกษตร และแหล่งเงินกู้จากภายนอกชุมชน เมื่อครบปีเขาก็ต้องจ่ายทั้งต้นทั้งดอกให้กับกองทุนเหล่านี้ แล้วจึงจะกู้เงินในรอบใหม่อีกครั้งได้ จึงกลายเป็นวงวนให้ต้องไปกู้ตลอดเวลาเพื่อนำมาทำทุน เช่น เขาขายลำไยได้ 300,000 บาท ต้องนำส่งเงินกู้ 150,000 บาท พร้อมดอกเบี้ยอีก 50,000 บาท เหลือเงินเพียง 100,000 บาทและใน 100,000 บาทหารด้วย 12 เดือน ...มันอยู่ไม่ได้แน่ครับ บางคนส่งลูกไปเรียนหนังสือแล้วลูกไม่กลับมา บางคนประสบปัญหาสุขภาพร่างกาย สะท้อนให้เห็นเลยว่าเป็นความทุกข์ของเขาจริงๆ”

ทางออกของปัญหา ที่มาจากชุมชนร่วมใจช่วยกัน

แม้ว่าปัญหาจะดูเป็นไปได้อย่างที่ใจจะแก้ไข แต่วิธีการที่รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ เลือกใช้นั้นคือ การระดมความคิดเห็นจากชุมชนให้เขาได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาตัวเอง โดยที่ทีมนักวิจัยมีส่วนช่วยในการวางแผนดำเนินการ บริหารจัดการระบบให้สามารถดำเนินการออกมาได้จนเป็นที่น่าพอใจ

เมื่อระบุปัญหาชัดเจนแล้ว เราจึงให้พวกเขาระดมความคิดเห็นว่า แนวทางในการหาทางออกของชุมชนเป็นอย่างไร และสรุปออกมาได้ 3 แนวทางคือ

แนวทางที่ 1 จัดตั้งกองทุนของชุมชนเอง : เนื่องจากที่ผ่านมาเขาได้กู้ยืมเงินจากภายนอก ซึ่งไม่ใช่เงินของเขา จึงกลายเป็นภาระมากกว่าแทนที่เขาจะบริหารเงินของเขาเอง หรือจะผ่อนปรนหนี้กับสมาชิกบางคน หรือช่วยเหลือบางคน ก็ไม่สามารถทำได้ ดังนั้น ข้อเสนอจึงเสนอว่าควรจะมีกองทุนของเขาเอง

แนวทางที่ 2 ศึกษาดูงานจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จ : เมื่อความต้องการของชาวบ้านต้องการที่จะไปดูงานกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ผมจึงพาพวกเขาไปที่สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ทา อำเภอแม่ออน เพื่อไปเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชุมชน ซึ่งที่นั่นมีสถาบันการเงินที่มีเงินทุนของชุมชนเองกว่า 17 ล้านบาท โดยเริ่มต้นทุนจากเงินเพียง 1,500 บาท เท่านั้น เราไปศึกษาวิธีการบริหารจัดการ ซึ่งพบว่าการเริ่มต้นของที่นี่ไม่ต่างกับชุมชนสหกรณ์แปลงสองเลย อีกประการที่มองเห็นโอกาสจากชุมชนตัวอย่างนี้คือ การทำเกษตรอินทรีย์ และยุทธศาสตร์ที่ทำ Start up เขาจึงเห็นแนวทางการปรับเปลี่ยนการเกษตรแบบเดิมมาเป็นการเกษตรอินทรีย์

แนวทางที่ 3 โครงการเกษตรเพื่ออนาคต : ชุมชนให้ความสำคัญกับเยาวชนที่ไม่ได้ศึกษาต่อ และต้องการสืบทอดวัฒนธรรมทางเกษตรของพ่อแม่ ซึ่งปัญหาที่ผ่านมาคือ คนออกจากชุมชนไปและไม่กลับมาเลย ทั้งยังทิ้งภาระหนี้สินไว้ให้ครอบครัว ดังนั้น โครงการนี้จะจัดตั้งเพื่อฝึกคนรุ่นใหม่ให้สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มีคุณภาพได้

และนี่คือ 3 แนวทางใหญ่ที่เราได้สรุปออกมาจากการระดมความคิดเห็น”

กองทุน ของชุมชน

ศึกษา ดูงาน

เกษตรกรเพื่อ อนาคต

การดำเนินโครงการตามแนวทางและผลลัพธ์ เป็นอย่างไรบ้าง

เมื่อได้ข้อสรุปออกมาเป็น 3 แนวทาง ทุกคนในชุมชนไม่รีรอที่จะดำเนินการทันที โดยที่ มี รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ และทีมนักวิจัยเป็นเหมือนพี่เลี้ยงคอยช่วยแนะนำ อาจารย์ ได้เล่าให้เราฟังถึงภาคปฏิบัติของชุมชนว่า

“สิ่งที่เราเริ่มต้น เราเริ่มจากการทำกองทุนโดยยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนใดๆ แต่เป็นกองทุนของชุมชนเองก่อน ตั้งชื่อว่า ‘กองทุนพัฒนาศักยภาพผู้ผลิตพืชเกษตรกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกรสทกรรณแปลงสอง อำเภอพรวัว จังหวัดเชียงใหม่’ เราใช้งบที่เราไปบริการวิชาการตั้งทุนให้เขา และสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการร่วมชำระเงินกับกองทุนเดือนละ 100 บาท จากจุดเริ่มต้นโครงการในเดือนตุลาคม 2562 จากเงินเพียงไม่กี่บาทเท่านั้น จนกระทั่งมาถึง ณ วันที่ปิดโครงการที่ 1 วันที่ 22 มิถุนายน 2563 มีเงินรวมทั้งสิ้น 79,229 บาท ซึ่งถือว่าประสบผลสำเร็จในแง่ของการทำให้เขารู้จักทุนของตนเอง และหากเขาสามารถนำเงินตรงนี้ไปดำเนินการต่อยอดทำเกษตรอินทรีย์ในดอกเบี๋ยตำมาๆ เมื่อเทียบกับสถาบันการเงินภายนอก ก็จะช่วยในการแก้ไขปัญหาความยากจนอันเนื่องมาจากหนี้สินได้ เมื่อในอนาคตมีการสะสมต่อไปเงินทุนนี้ก็จะกลายเป็นสวัสดิการชุมชนที่สามารถช่วยเหลือสมาชิก เกิด แก่ เจ็บ ตาย และยังสามารถเป็นทุนสำหรับเกษตรกรเพื่ออนาคตได้อีก”

มีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างไรบ้าง

มีหลายครัวเรือนที่เขาเข้ามาแล้วเห็นโอกาส แม้จะไม่สามารถปลดหนี้ได้ในทันที แต่แน่นอนที่สุดว่าเราต้องการความยั่งยืน เป้าหมายต่อไปเราจะทำบัญชีครัวเรือน บัญชีต้นทุน เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างวิธีการแบบเดิมและแบบใหม่ ตัวอย่างที่สำเร็จแล้ว เช่น ครอบครัวของคุณสรินทร์ ธรรมใจ เป็นครัวเรือนที่พยายามลดค่าใช้จ่ายและหนี้สิน ณ ปัจจุบันก็เริ่มมีเงินอยู่ที่ดีขึ้น จากเดิมขายลำไยและมะม่วงที่ต้องรอผลผลิตก็นำมาปรับเปลี่ยนเป็นการขายกล้วยส่งให้กับตลาดค้าเหียง ปีที่ผ่านมาได้เงินจำนวน 1 แสนบาท ซึ่งเป็นแนวทางที่เขาสามารถจะเติบโตได้ในอนาคต เพียงแต่ที่ผ่านมาเขาไม่มีทุน หากสมมุติว่าเงิน 100,000 บาท เป็นต้นทุนตั้งต้นที่เขาสามารถนำไปซื้อปุ๋ยหรือซื้อสิ่งที่เป็ต้นทุนสำหรับการผลิตได้ เมื่อขายผลผลิตได้แล้ว เขาพอใจที่จะสมทบให้กับกองทุนอีกเท่าไรนั่นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เป็นการให้มากกว่าทุนที่ยืมไป คือเราจะใช้วิธีการยืม เราจะไม่ใช้วิธีการกู้ เพราะเป็นการสร้างหนี้เพิ่ม แต่ทำอย่างไรให้เงินเพิ่มขึ้นแล้วสามารถยกระดับศักยภาพในการผลิตและเพิ่มโอกาสในการลดต้นทุน เพิ่มโอกาสในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในกระบวนการผลิตได้ ผมคิดว่านี่จะเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ในปีที่สองนี้กองทุนจะเพิ่มขึ้น จะต้องมาดูในเรื่องของการบริหารจัดการกองทุน ต้องมีความเข้าใจ ซึ่งทุกคนมองไปที่ในอนาคตว่าเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินของสมาชิก ต้องเข้าโรงพยาบาลแล้วไม่มีเงิน หรือมีความจำเป็นที่ต้องใช้เงิน กองทุนนี้เป็นทางเลือกที่ดี เพราะความยากจนไม่ได้มีแค่เป็นหนี้แล้วยากจน มันมีหลายรูปแบบมาก ทั้งค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ส่งลูกหลานเรียนหนังสือ ภาระอื่นๆ อีกมากมาย นี่เป็นโอกาสของชุมชนที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น”

เนื่องจากโครงการนี้เป็นโครงการต่อเนื่อง 3 ปี สิ่งทีรองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ และทีมนักวิจัยได้ลงมือทำอย่างต่อเนื่องคือการเก็บข้อมูลทั้งตำบล เพื่อต้องการจะขยายฐานสมาชิกของกองทุนฯ

“ตอนนี้มีสมาชิกสมัครเพิ่มขึ้น 90 กว่าครัวเรือน และยังคงมีคนสมัครมาเรื่อยๆ เรามีสมุดบัญชีและมีกรรมการในการบริหารจัดการที่ชัดเจน ณ ตอนนี้อย่างยังไม่มีเงินเอามาใช้ เพราะชุมชนต้องการเก็บเงินก่อน ซึ่งจะมีเกณฑ์ในการให้ยืมในลำดับต่อไป แต่ที่ผ่านมาเราได้นำเงินจำนวนหนึ่งออกมาช่วยเหลือสมาชิกในการเป็นเจ้าภาพงานฌาปนกิจ 3 ราย และได้ซื้อแมสแจกในชุมชนอีกด้วย

ส่วนการปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์นั้น เรากำลังจะเชิญวิทยากรไปอบรม และสร้างเกษตรกรต้นแบบ สร้างฝ่ายการตลาด และกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นเกษตรกรในอนาคต ดังนั้น ต้องมีโครงการที่ 1 เพื่อให้เกิดโครงการที่ 2 และต้องมีคนสานต่อจึงต้องมีโครงการที่ 3”

มุมมองต่อความยั่งยืน ของโครงการนี้เป็นอย่างไร

จากที่ผ่านมาได้พบว่าในช่วงเวลาอันสั้นนั้น ทำให้เกิดความหวังให้กับชุมชนที่สามารถทำให้เขาได้มองเห็นทุนของตัวเองชัดเจนมากขึ้น รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัยฯ เล่าต่อถึงแนวคิดที่จะสร้างมุมมองใหม่ให้กับเยาวชนในชุมชนว่า

“การที่เราจะสืบทอดเจตนารมย์ให้กับคนรุ่นใหม่ได้นั้น จำเป็นต้องทำให้คนรุ่นเก่าไม่มีหนี้เสียก่อน ถ้าคนรุ่นเก่าทำเกษตรแล้วมีหนี้คนรุ่นใหม่จะไม่ทำต่อแน่นอน ตัวอย่างเช่นถ้าครอบครัวหนึ่งได้กำไรและลูกหลานมองเห็น เราแทบไม่ต้องไปทำประชาสัมพันธ์อะไรเลย พวกเขาจะกลับมาทำเกษตรที่บ้านโดยอัตโนมัติ

ดังนั้นการที่ทำให้เกิดการพึ่งพาตัวเองและสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ จำเป็นต้องมีภาพอนาคตให้เขาเห็นว่าการทำเกษตรนั้นก็รวยได้ ไม่ใช่ทำแล้วเป็นหนี้หรือทำแล้วยากจน ขอเพียงอย่างน้อยในชุมชนกว่า 200 ครัวเรือนเป็นได้สัก 10 ราย ผมมองว่าก็มีความสุขแล้วสำหรับชุมชน ถ้ามองว่าที่ผ่านมาทำไมเขาไม่รวย เพราะสภาพแวดล้อมชวนให้เขาต้องทำการกู้เงินแบบเดิมมาทำเกษตร ไม่มีคนมาแนะนำ ซึ่งอาจจะต้องเริ่มต้นจากการที่เขาจะต้องมีทุนก่อน และต้องเป็นกองทุนของเขาเอง ในอนาคตอาจจะขอจัดเป็นสถาบันการเงินหรือเป็นธนาคารชุมชนก็เป็นได้ แต่จุดเริ่มต้นต้องเริ่มต้นจากสิ่งเล็กๆ เหล่านี้เสียก่อนแล้วจึงขยับไปสู่โครงการต่อไป ซึ่งจะเป็นเหมือนบันไดในการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่แท้จริงและยั่งยืน จนกระทั่งบรรลุเป้าหมายของชุมชนได้”

ผวกถึง นักวิจัยรุ่นใหม่

“ผมคิดว่านักวิจัยหรือนักบริการวิชาการที่ดี เมื่อเข้าไปในชุมชนควรที่จะฟังความคิดเห็นเขาให้มาก เข้าใจปัญหาในบริบทนั้นอย่างแท้จริง เราจะเห็นความสุข ความทุกข์ ความงามของชุมชน แล้วเราก็จะหยิบประเด็นนั้นมาทำงานให้ตรงกับความต้องการของชุมชนได้ นักวิจัยมีโอกาสมากที่จะเข้าไปศึกษาและช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ เพราะบริบทของชุมชนแต่ละที่มีทรัพยากรไม่เหมือนกัน เขาสามารถที่จะใช้ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากร และทุนทางวัฒนธรรม มาเพิ่มมูลค่า คุณค่าและยกระดับเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน แก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ แก้ไขปัญหาในเรื่องของการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานได้ในอนาคต

เสริมสร้างรายได้ แก้ไขปัญหาความยากจน ณ บ้านดงสโลไลฟ์

ยกระดับความเป็นอยู่ให้กับผู้สูงอายุ ผู้พิการ
และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

ท่ามกลางความเจริญของผู้คนและการดำเนินชีวิตในชุมชนเมืองที่มีสาธารณูปโภคครบครันในการใช้ชีวิต แต่สำหรับชุมชนที่อยู่ห่างออกไปนั้นยังมีกลุ่มคนที่ต้องการโอกาสและความช่วยเหลืออยู่ในสังคมนั่นคือ กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งแท้จริงพวกเขาเหล่านั้นเป็นกลุ่มที่สามารถพัฒนาศักยภาพในด้านการประกอบอาชีพและสร้างรายได้ให้กับตนเองได้ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคถาวร และทีมนักวิจัยได้เห็นคุณค่าในจุดนี้ จึงได้ทำ ‘โครงการขับเคลื่อนแผนการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม บนพื้นที่สาธารณะ’ ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงสโลไลฟ์ ตำบลบ้านเป้า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโครงการบริการวิชาการผลกระทบสูง ที่มาของโครงการนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคถาวร และคุณพัชรียา โรจน์ตระกาญกุล นักวิจัยที่ทำงานร่วมกัน ได้เล่าให้เราฟังถึงความร่วมมือของทั้งนักวิจัย ชาวบ้าน และหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นในด้านความเป็นอยู่ของชุมชน

จุดเริ่มต้น ของโครงการนี้ เป็นอย่างไร

ก่อนหน้านี้ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงสโลไลฟ์ เกิดจากการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อทำเกษตรอินทรีย์ โดยมีนายแก้วมูลเมืองเป็นประธานกลุ่ม แรกเริ่มลุงแก้วได้มีการทำเกษตรตามเพื่อนที่ทำการเกษตรทั่วไป ซึ่งมีทั้งแบบเคมีและอินทรีย์ ต่อมาเมื่อได้ไปศึกษาดูงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป้า เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเกิดแนวคิดที่ว่าปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก แล้วเหลือจึงจะนำไปขายหรือแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้าน แต่การดำเนินงานยังไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้ในการดำเนินกิจกรรมด้านเกษตรมากนักเพราะขาด แผนการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งสภาพดินที่เป็นปัญหาในการเพาะปลูก ระบบน้ำและไฟฟ้ายังเป็นปัญหาในการทำกิจกรรมต่างๆ เพราะในพื้นที่ไม่มีระบบน้ำที่จะทำการทำเกษตรกรรมหรือกิจกรรมอื่นๆ สะดวกสบาย การใช้น้ำต้องอาศัยกำลังคนไปตักเพื่อมาใช้งานเท่านั้น ส่วนไฟฟ้าต้องอาศัยพื้นที่ข้างเคียงในการต่อพ่วงเพื่อใช้ในกิจกรรมภายในศูนย์ฯ รายได้ที่มีเพียงเล็กน้อยต้องถูกนำมาจ่ายเป็นค่าไฟ

คุณพัชรียาฯ ยังเล่าถึงเหตุการณ์ก่อนที่จะเริ่มต้นโครงการว่ามีปัญหาหนักในเรื่องที่ดินทำกิน และศูนย์วิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง คณะเศรษฐศาสตร์ ได้เข้าไปช่วยแก้ไขอย่างไร

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา โชคถาวร

ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง คณะเศรษฐศาสตร์

“โครงการนี้เป็นโครงการบริการวิชาการผลกระทบสูงที่ได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งก่อนหน้านี้ศูนย์วิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงได้เข้าไปในพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่ของกรมป่าไม้ซึ่งยังไม่มี การขอใช้พื้นที่อย่างเป็นทางการขอใช้พื้นที่ทางวาจาเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการบุกรุกพื้นที่ป่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และจะสร้างปัญหาให้กับชาวบ้านในภายหลัง ทางด้านศูนย์ฯ จึงเข้ามามีส่วนช่วยเหลือและผลักดันให้สามารถขอใช้พื้นที่ในการทำป่าชุมชนอย่างถูกต้อง จนกระทั่งได้หนังสือรับรองว่าให้องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป้าเป็นผู้ได้รับสิทธิในการใช้พื้นที่ดังกล่าวจำนวน 200-300 ไร่ โดยมีข้อกำหนดในการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน

ต่อมาเมื่อชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามาปลูกพืช เลี้ยงปลา ปลูก ทำเกษตรอินทรีย์ แต่กลับพบปัญหาไม่มีไฟฟ้าเข้าถึงในพื้นที่ โดยการแก้ไขก่อนหน้านี้เป็นการขอเช่าไฟฟ้าจากพื้นที่ข้างเคียง แต่ค่าไฟต่อเดือนมีค่าใช้จ่ายสูงมาก คือประมาณ 3,000 ถึง 4,000 บาทต่อเดือน หลังจากหักลบทุนทุกอย่างแล้วไม่เพียงพอ รายได้ที่มีเพียงเล็กน้อยต้องถูกนำมาจ่ายเป็นค่าไฟ”

คุณพัชรียา โรจน์ตระกาณกุล
ศูนย์วิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการแก้ไขเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการใช้ไฟฟ้าดังกล่าว ทางศูนย์วิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง คณะเศรษฐศาสตร์ ได้ประสานเรื่องการติดตั้งโซล่าเซลล์เพื่อการเกษตร ให้สามารถผลิตกระแสไฟได้เอง

“เราจึงคิดว่าควรจะนำเอาโซล่าเซลล์เข้ามาใช้แทนไฟฟ้าเดิม ณ เวลานั้นเราใช้งบอยู่ประมาณ 800,000 บาท แต่ในงบนี้จำเป็นต้องบริหารจัดการใช้สำหรับ 4 ตำบล จึงบริหารจัดการงบประมาณให้ทั่วถึง เราขับเคลื่อนให้เกิดเป็นโครงการพัฒนาการใช้โซล่าเซลล์ในพื้นที่เพื่อการส่องสว่าง และเมื่อเราสามารถนำโซล่าเซลล์เข้าไปในพื้นที่ได้แล้วชาวบ้านก็ได้ประยุกต์ใช้โซล่าเซลล์ในการสูบน้ำเพื่อการผลิตด้วย ผลปรากฏว่าค่าไฟต่อเดือนลดลงเหลือเพียงเดือนละ 300 ถึง 500 บาท อันนี้เห็นได้ชัดเจนมาก เมื่อค่าไฟของเขาลดลง ทำให้เขาสามารถมีเงินเหลือเพิ่มมากขึ้น”

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนาฯ ได้เสริมต่อในมุมมองที่สอดคล้องต่อภาพใหญ่ของประเทศว่า “การลดค่าใช้จ่ายเรื่องพลังงาน ซึ่งเป็นเทรนด์ของประเทศ ที่ต้องการใช้พลังงานทางเลือกหรือพลังงานทดแทน อีกทั้งเป็นการลดค่าใช้จ่าย เสริมสร้างรายได้ และลดปัญหาความยากจน เรื่องของการผลักดันให้เกิดการใช้โซล่าเซลล์เป็นหนึ่งในสิ่งที่ศูนย์ฯ ของเราได้ให้บริการวิชาการให้กับหลายแห่ง ความตั้งใจของโครงการนี้เพื่อจะสามารถเข้าไปแก้ปัญหารายได้และช่วยยกระดับรายได้ให้ดีขึ้น ควบคู่ไปกับการใช้พลังงานสะอาด ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในอีกทางหนึ่งด้วย”

สิ่งที่ปัญหาต่อมาของพื้นที่คือเรื่องน้ำ เนื่องจากพื้นที่นี้ไม่มีน้ำเข้าถึง มีการแก้ไขปัญหาอย่างไร คุณพัชรียาฯ ได้เล่าถึงวิธีการจัดการให้ฟังว่า “ในช่วงปีแรกของโครงการฯ มีเสียงสะท้อนจากชาวบ้านว่าน้ำไม่ค่อยพอ เนื่องจากเป็นหน้าแล้ง อีกทั้งพื้นที่การเกษตรจำเป็นต้องใช้น้ำ ถ้าจะต้องไปตักน้ำรดด้วยแรงคนทีละเที่ยวก็ไม่ไหว ต้องใช้วิธีสูบน้ำเข้ามา จำเป็นต้องใช้น้ำมันสำหรับเครื่องสูบน้ำ ซึ่งต้องใช้ทุนเพิ่มขึ้น ดังนั้น เราจึงประยุกต์ใช้โซล่าเซลล์ที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถสูบน้ำใช้ในการเกษตร พร้อมทั้งยังมีไฟส่องสว่างในเวลาากลางคืนด้วย เราได้เข้าไปช่วยในปีแรก เป็นการปรับปรุงโซล่าเซลล์ให้รองรับกับพื้นที่ ทำให้ลดการใช้น้ำมันเพื่อผลิตไฟฟ้าได้ 100% มีไฟเพื่อการใช้สูบน้ำและมีแสงส่องสว่างสามารถป้องกันโจรขโมยตอนกลางคืนได้ด้วย ดังนั้นรายได้ในส่วนที่เหลือก็จะสามารถนำมาบริหารในศูนย์การเรียนรู้บ้านดงสโลไลฟ์ได้”

เมื่อปัญหารายได้หลักหมดไป จึงเกิด**แนวคิดการสร้างรายได้**เสริมอย่างไธ

ศูนย์วิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง คณะเศรษฐศาสตร์ได้นำผลลัพธ์จากโครงการในปี 2561 มาพัฒนาต่อยอด โดยนำแผนการสร้างรายได้ผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสมาขับเคลื่อนให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด จึงเกิดเป็นโครงการชื่อว่า “โครงการขับเคลื่อนแผนการสร้างรายได้ของผู้สูงอายุ ผู้พิการและผู้ด้อยโอกาสทางสังคม : กรณีศูนย์การเรียนรู้บ้านดงสโลไลฟ์ ตำบลบ้านเป้า อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่” มีแนวคิดการทำงานและการดำเนินการอย่างไร

“หลังจากที่เราได้เข้าไปช่วยแก้ปัญหาของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสแล้ว ต่อมาจึงมองว่าควรจะทำแผนเพื่อที่จะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นสามารถทำอะไรได้มากขึ้น เราจึงคุยกับอบต. ว่า มีกลุ่มใดอีกที่สนใจอยากจะมีรายได้เพิ่มและอยากมาร่วมกันทำงานตรงนี้ จึงทำให้ได้กลุ่มผู้สูงอายุและผู้พิการเข้ามาเพิ่ม โดยผู้สูงอายุเข้าร่วม 120 คน ผู้พิการมี 22 คน ซึ่งมีทั้งผู้พิการติดเตียงและผู้ที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ โดยผู้ที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้มีประมาณ 8 คน และผู้ด้อยโอกาสที่มาร่วมมี 13 คน ซึ่งมีคณะกรรมการในโครงการฯ ของแต่ละกลุ่มเข้าร่วมคัดเลือกด้วย

จากนั้นเราได้ประชุมทำแผนร่วมกัน ในช่วงแรกมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอยู่พอสมควร จึงยังไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก แต่ทางศูนย์ฯ ได้ใช้วิธีการทดลองใช้เงินจากงบประมาณส่วนตัวและบของศูนย์ฯ เข้ามาช่วย ร่วมกับงบประมาณจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเชียงใหม่จัดเป็น Open House ต้นแบบขึ้นมา เนื่องจากที่ศูนย์ฯ นั้นไม่ได้มีดีแค่ปลูกผักเลี้ยงปลาอย่างเดียวแต่ยังมีทัศนียภาพที่สวยงามที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ สามารถสร้างเป็นจุดเช็คอินได้ ชื่อของหมู่บ้านก็โดดเด่นคือบ้านดงสโลไลฟ์ เราจึงใช้งบเหล่านี้ในการสร้างเป็นสะพานไม้ไม่เข้าไปกลางน้ำ ชาวบ้านช่วยกันสร้างโปะกลางน้ำ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ก็ได้ทำป้ายให้กับชุมชน”

กำไรจากการเปิด Open House ใน 2 วัน

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนาฯ และคุณพัชรียาฯ ได้เล่าถึงภาพความประทับใจที่เกิดจากการร่วมมือกันของทั้งสามกลุ่มจนสามารถสร้างเป็นรายได้ที่จับต้องได้ในการเปิด Open House ณ เวลานั้นว่า

“เราได้ใช้งบประมาณส่วนตัวให้กับผู้สูงอายุทั้งหมด 7 หมู่บ้านๆ ละ 500 บาท และให้กับผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสอีกกลุ่มละ 500 บาทเพื่อจะทำซุ้มขายของ ในวันนั้นมีทั้งกาแฟ และผลิตภัณฑ์ในชุมชน ซึ่งงานที่เราเปิดตรงกับงานหนานวี่ที่เมืองแกน จึงได้ไปประชาสัมพันธ์ที่งาน ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ว่ามีงานของเราด้วยที่บ้านดงสโลไลฟ์ ดังนั้น จึงมีนักท่องเที่ยวแวะเข้ามา หลังจากเลิกงานเราได้เข้าไปสอบถามว่าหลังจากที่ให้ทุนไปซุ้มละ 500 บาทเป็นอย่างไรบ้าง แต่ละคนตอบว่าทุกคนได้รายได้เป็นบวกทั้งหมด โดยภาพรวมได้รายได้มากกว่า 2,000 บาทต่อซุ้ม ทำให้เขามีกำไรเกิดขึ้นอย่างชัดเจน แต่ที่น่าตื่นเต้นคือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ขายกาแฟและปลาเผา เขาได้กำไรเกือบ 11,300 บาท จากการจัดงาน 2 วัน”

รวมตัวกัน ร่วมมือ สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่

การขยายผลจากวัน Open House นั้นก่อให้เกิดภาพที่ชัดเจนขึ้นว่าทั้ง 3 กลุ่มนี้สามารถร่วมมือกันได้ และสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่ชัดเจน ทางด้านรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา และทีมนักวิจัย จึงมองเห็นโอกาสในการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง คุณพัชรียา เล่าต่อว่า

“จากวัน Open House ทำให้เราเห็นว่า แท้จริงชาวบ้านก็สามารถขายผลิตภัณฑ์ได้ เพียงแต่ยังเป็นภาพต่างคนต่างขายยังไม่มีภาพของการร่วมกัน ดังนั้น จึงมาร่วมกันขยายแผนการสร้างรายได้เพิ่มเติม เพราะจากที่ผ่านมาพื้นที่การเกษตรที่ได้รับนั้นมีเพียงผู้ด้อยโอกาสกลุ่มเดียวที่เข้าไปใช้งาน คนอื่นๆ เข้าใจว่าไม่สามารถใช้ร่วมกันได้ แต่ความจริงทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ เพราะเป็นพื้นที่ของป่าไม้ที่อนุญาตให้ประชาชนทุกคนในอำเภอบ้านป่าสามารถใช้ได้ เราจึงช่วยสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนว่าสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ถูกต้องได้เช่นเดียวกัน เมื่อเราได้ประชุมกันทั้ง 3 กลุ่มแล้ว ได้ข้อสรุปว่าจะทำเมล็ดพันธุ์ที่หายาก เนื่องจากกลุ่มนี้เป็นพื้นที่ๆ มีเมล็ดพันธุ์หายากและเป็นแหล่งเพาะปลูก น่าจะเก็บเมล็ดพันธุ์ขาย ซึ่งจะทำได้มากกว่าการขายผลิตภัณฑ์ของสด จนกระทั่งทางกลุ่มประชุมร่วมกัน ตั้งชื่อกลุ่มขึ้นมาว่า “กลุ่มตั้งใจ เมล็ดพันธุ์”

จากนั้น ทางกลุ่มประชุมกันต่อว่า จะทำอะไรบ้าง ใครเป็นลูกค้าของเรา เราจะขายที่ไหน หน้าที่ของแต่ละกลุ่มจะเป็นอย่างไร สรุปเราได้แบ่งหน้าที่กันโดยให้ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเป็นผู้ปลูก ผู้สูงอายุจะเป็นคนคัดเมล็ดพันธุ์ จัดเก็บ บรรจุสำหรับจำหน่าย ส่วนผู้พิการเขาเก่งทางด้านเทคโนโลยีเพราะเขาใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน จึงขอดูแลด้านโซเชียลมีเดีย เราก็ช่วยเขาในการจัดตั้งเพจ ซึ่งสิ่งนี้เป็นการเริ่มต้นผลิตภัณฑ์ของเขาเอง แม้ว่าในปีนี้จะยังไม่เห็นแนวโน้มว่ารายได้จะเข้ามาอย่างไร เท่าไร แต่ก็ได้เริ่มต้นและมีความตั้งใจจะทำอย่างต่อเนื่อง ”

แผนการดำเนินงานให้มีผลความยั่งยืนเป็นอย่างไรบ้าง

สิ่งที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของโครงการนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนาฯ และทีมนักวิจัยมองว่า ควรจะเป็นการให้องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ การจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ ตลอดจนถึงความรู้ด้านเทคโนโลยีและการตลาดออนไลน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การดำเนินกิจการเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง แต่สิ่งที่อาจจะเป็นอุปสรรคคือ ศักยภาพของกลุ่มดังกล่าวที่ต้องอาศัยเวลาและการอบรม อย่างไรก็ตาม รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนาฯ มองว่าไม่ยากเกินไปแต่ต้องเข้าใจในข้อจำกัดของเขาด้วย

“ในปีต่อไป เราจะให้ความรู้กับผู้สูงอายุเรื่องโซเชียลมีเดียเนื่องจากข้อจำกัดบางด้านของผู้พิการไม่สามารถตอบได้ทั้งหมด ดังนั้นเราจะให้ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ การทดสอบ การงอก และการเก็บเกี่ยวเมล็ดพันธุ์ รวมถึงกฎหมายด้านเมล็ดพันธุ์ นอกจากนี้จะช่วยสนับสนุนให้สามารถนำเมล็ดพันธุ์เข้าไปขายแอปพลิเคชัน Shopee เราคาดหวังว่าในปีที่ 3 จะมีการพัฒนารูปแบบการขายแพ็คเกจผลิตภัณฑ์ และทำให้กลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้น” คุณพัชรียากล่าว

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนาฯ กล่าวเสริมว่า “ความตั้งใจของเราคือการทำงานศักยภาพและสิ่งที่ทำได้ในพื้นที่ คำว่าศักยภาพนี้คือคำว่าศักยภาพของการเข้ามามีส่วนร่วม นอกจากในมุมมองที่เขาสามารถจะทำได้ด้วยตัวเองแล้ว ยังสามารถช่วยในเรื่องของจิตใจสำหรับผู้สูงอายุอีกด้วย คือผู้สูงอายุมักจะขาดความภาคภูมิใจในตัวเอง รู้สึกว่าตัวเองมีกำลังถดถอย และไม่สามารถเป็นประโยชน์ได้ จึงทำให้มีผลต่อความสุขและคุณภาพชีวิต การที่เราดำเนินโครงการนี้ทำให้เขารู้สึกภูมิใจในตัวเองว่ามีโอกาสที่จะมีรายได้ ทำให้เขามีความสุขและส่งต่อคุณค่าไปถึงคนรุ่นถัดไป อาจจะมีหลายคนที่มีมองไม่เห็นตรงจุดนี้ แต่เราต้องการให้เขาได้ทั้งรายได้และความสุข ซึ่งอาจจะเป็นนามธรรม ซึ่งทั้งหมดนี้ได้ยินจากปากของผู้สูงอายุเองว่า เขามีความสุข และรู้สึกว่าตัวของเขามีคุณค่าและมีประโยชน์มากขึ้น แต่ในส่วนรายได้นั้น ก็ต้องดูกันไปว่าจะพัฒนาอย่างไรต่อไป ซึ่งในความตั้งใจของโครงการต้องการช่วยเหลือให้ไปถึงความเชื่อมโยงกับกลุ่มต่างๆ ด้วย เช่น การได้แสดงสินค้า ผลิตภัณฑ์ แม้ยังไม่เกิดขึ้นแต่เป็นแผนที่เราวางไว้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ ใครจะปลูก ใครจะหา เป็นจุดเริ่มต้น คนเริ่มเข้าใจทิศทาง ภาพของการที่จะทำต่อไปนั้นชัดเจนมาก และเราไม่ได้ทำให้เขาลำบากเกินไปโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ

ซึ่งเป็นเป็นเทรนด์ของประเทศ การขับเคลื่อนต่อคนกลุ่มนี้ต้องมีความพยายามเป็นพิเศษที่ช่วยโดยที่เราไม่ได้ไปผลักเขาให้ฝืนจนเกินความสามารถ คนกลุ่มนี้เขามีข้อจำกัดบางด้าน อย่าทำให้เขารู้สึกเหนื่อยยากเกินไปที่ร่วมทำงานกัน ควรทำจากสิ่งที่เขาทำได้ก็ไปดูแลไม่ยาก คนปลูกก็ทำได้”

สุดท้ายนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนาฯ ได้อธิบายให้เราเข้าใจในมุมมองของการทำงานกับชุมชนว่า ควรให้ชุมชนได้รับสิ่งที่ตรงกับความต้องการมากที่สุด จึงจะเป็นการทำงานที่ประสบผลสำเร็จ

“การที่เราเข้าไป เราไม่ได้กดดัน แต่สิ่งที่เราได้ทำนั้นตรงกับความต้องการของเขาพอดี ทำให้ผลลัพธ์ออกมาดี และยังช่วยยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น มีลำดับของความต้องการจากชุมชนเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อเขาเอ่ยถึงความต้องการสิ่งใด เราก็สามารถเข้าไปช่วยเขาได้ตรงจุดมากขึ้น ไฟฟ้าก็ช่วยให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยทางอาชีพ และเขาได้ใช้ไฟโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ช่วยเรื่องการคมนาคมทางระหว่างทางเราก็ได้เห็นปัญหาว่าทั้งผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ และผู้สูงอายุอยากมีรายได้เพิ่ม ทำให้ต้องทำแผนรายได้ เรามองประเด็นศักยภาพ โดยต้องถามจากกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ ในส่วนของเรามองว่าทำอย่างไรให้ภาพตรงนี้มีความต้องการต่อเนื่องจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมากเพื่อช่วยให้เห็นผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง ซึ่งพยายามให้อยู่ในแผนของแต่ละฝ่ายงาน

ทั้งนี้ขอขอบคุณเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมในงานครั้งนี้ ทั้งกรมป่าไม้ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตเขื่อนแม่จันทมนุรธชล องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป้า สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแม่แตง โรงเรียนบ้านเป้า กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร(กอ.รมน.) คณะเทคโนโลยีการประมงและทรัพยากรทางน้ำมหาวิทยาลัยแม่โจ้ และภาคส่วนอื่นๆ ตลอดจนสำนักงานบริหารงานวิจัย มช. คณะมนุษยศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะเกษตรศาสตร์ มช. เราได้เชิญและจัดการประชุมในพื้นที่ร่วมกัน และทุกคนเห็นความสำคัญที่จะเข้ามาช่วยต่อยอดว่าจะช่วยขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาและสร้างรายได้ต่อไปอย่างไร ซึ่งเป็นภาพที่ดีที่จะเกิดการขับเคลื่อนในภาพรวม”

ยกระดับองค์ความรู้ สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าในชุมชน

ความขาดแคลนด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยีคือปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนในอนาคต

รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา พิมลศิริผล
ผู้อำนวยการศูนย์นวัตกรรมอาหารและบรรจุภัณฑ์ (FIN) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) มุ่งมั่นที่จะขจัดความหิวและความอดอยากทุกรูปแบบ เป้าหมายนี้ยังเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรอย่างยั่งยืน การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่และกำลังการผลิตของเกษตรกรขนาดเล็ก ที่ช่วยให้เข้าถึงแหล่งที่ดินทำกิน เทคโนโลยีและการตลาดอย่างเท่าเทียม และจะเห็นว่ายังมีพื้นที่ห่างไกลอีกหลายแห่งในประเทศไทยที่ยังคงขาดแคลนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และการเข้าถึงเครื่องมือที่จะช่วยพวกเขาให้สามารถยกระดับชีวิต สร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ศูนย์นวัตกรรมอาหารและบรรจุภัณฑ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Food Innovation and Packaging Center) หรือศูนย์ FIN ได้ดำเนินการโครงการต่าง ๆ ในการช่วยเหลือชุมชน ไม่ว่าจะเป็น โครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ตามหลักการ BEDO's Concept และสรรหาชุมชนใหม่ : กลุ่มผลิตภัณฑ์อาหาร ชา กาแฟ และเครื่องขงดื่ม หรือโครงการยกระดับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP ซึ่งรายละเอียดเป็นอย่างไร รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนา พิมลศิริผล ผู้อำนวยการศูนย์นวัตกรรมอาหารและบรรจุภัณฑ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จะเล่าถึงที่มา จุดประสงค์ และการดำเนินงานให้เราได้ทราบกัน

จุดประสงค์และที่มาของการดำเนินงานโครงการต่างๆ เป็นอย่างไร ● ● ● ● ● ●

โครงการต่างๆ ที่ศูนย์ FIN เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการ จะเป็นกิจกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรลุภัณฑ์ รวมทั้งการให้ความรู้ในด้านที่เกี่ยวข้องในการผลิตสินค้า เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และพัฒนาสินค้าให้ได้คุณภาพ ซึ่งเป็นโครงการที่มีกิจกรรม มีเป้าหมายในการนำทรัพยากรชีวภาพของชุมชนที่มีศักยภาพในเชิงเศรษฐกิจมาเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้ความสำคัญโดดเด่นและแตกต่าง สู่การเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีอนาคต โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพพร้อมกับการพัฒนาศักยภาพในเชิงธุรกิจ เพื่อให้สามารถพัฒนาและเติบโตไปสู่การเป็นผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่เข้มแข็งในอนาคตต่อไป เช่น โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ศูนย์ FIN ได้ดำเนินการคัดเลือกชุมชน เพื่อเข้าให้คำปรึกษาแนะนำและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งหมดจำนวน 6 ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มอาหาร ชา กาแฟ และเครื่องขงตี๋ม ของชุมชนภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) ให้มีคุณภาพตามหลักการ BEDO's Concept เพื่อให้ผู้ประกอบการชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ดังกล่าว มีองค์ความรู้ด้านการผลิต การควบคุมคุณภาพ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ มาตรฐานสถานที่ผลิต และมาตรฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเพื่อสรรหาชุมชนใหม่เพื่อมาเป็นเครือข่ายการดำเนินงานในอนาคต รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนาฯ ได้เล่าให้เราฟังถึงรูปแบบการทำงานในพื้นที่ดังกล่าวว่า

“โครงการนี้เป็นโครงการที่เราช่วยชุมชนโดยเฉพาะชุมชนที่ค่อนข้างห่างไกล บางพื้นที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ การเข้าถึงค่อนข้างยาก ดังนั้น เรื่องของการขาดแคลนยังมีอยู่ในพื้นที่เหล่านั้น เรามองว่าจะทำอย่างไรที่จะนำองค์ความรู้ไปช่วยเกษตรกรให้เกิดความยั่งยืน ให้เขามีทักษะการใช้เทคโนโลยี และการที่เราเลือกพื้นที่ชุมชนในส่วนที่ห่างไกลเราดูจากกลุ่มพื้นที่ที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ เนื่องจากเราต้องการจะช่วยเหลือระดับรายได้และความเป็นอยู่ให้เขา เมื่อเราได้ลงพื้นที่พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีมากในพื้นที่นั้นคือ มะขามป้อม พริกพันธุ์พื้นเมืองที่เรียกว่า ‘พริกกะแย’ ซึ่งเป็นพริกพื้นเมือง มีความเผ็ดค่อนข้างมาก และมีการหมักเครื่องตี๋มแอลกอฮอล์พื้นบ้าน เช่น สาโท ซึ่งตรงนี้เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ไม่ใช่เราไปสนับสนุนเรื่องผลิตภัณฑ์แอลกอฮอล์ แต่เนื่องจากสิ่งนี้เป็นรากของวัฒนธรรมที่นี้ คล้ายๆ ชาญี่ปุ่นหมักสาเกหรือเกาเหล้าทำโชจูถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้มีผลผลิตอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว เพียงแต่การแปรรูปหรือองค์ความรู้ในผลิตภัณฑ์สะอาดและปลอดภัย หรือเทคโนโลยีที่จะสนับสนุนนั้นยังขาดอยู่ ซึ่งเราเข้าไปช่วยพัฒนาในเรื่องนี้ให้มีมาตรฐาน และมีความน่าสนใจมากขึ้น”

มีการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างไรบ้าง ● ● ● ● ● ●

“หากกล่าวถึงเป้าหมายใน SDGs 2 ซึ่งเป็นการตั้งเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาความอดอยากหิวโหยให้หมดสิ้นภายในปี 2030 ดังนั้น การดำเนินโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ตามหลักการ BEDO's Concept และสรรหาชุมชนใหม่ : กลุ่มผลิตภัณฑ์อาหาร ชา กาแฟและเครื่องขงตี๋ม จึงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้ ให้แก่ชุมชนห่างไกลจำนวน 6 ชุมชน ได้แก่ 1. ชุมชนบ้านห้วยแก้ว จ.แม่ฮ่องสอนผลิตผลที่มีมากในชุมชน คือ มะขามป้อม จึงได้นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์มะขามป้อมหทัยคลุกบ๊วย และผลิตภัณฑ์ลูกอมมะขามป้อมสมุนไพร 2. ชุมชนบ้านห้วยเสือเผ่า จ.แม่ฮ่องสอน ชาวบ้านนิยมปลูกพริกกะแย จึงนำมาพัฒนาเป็น ซีเรียลบาร์พริกกะแยและข้าวเกรียบพริกกะแย 3. ชุมชนบ้านดอนชัย จ.แพร่ ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนา คือ สาโท 3 รสชาติ ได้แก่ Mojito, Sea Breeze, Apple Martini 4. ชุมชนบ้านแม่เต็น จ.แพร่ ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนา คือ สาโทชาล ที่มีการตั้งชื่อ 3 สไตล์ตามฤดูกาล คือ Summer, Spring และ Winter 5. ชุมชนบ้านป่าสักงาม จ.เชียงใหม่ ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน คือมะนาว จึงนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ชาขนมปังน้ำผึ้งมะนาว และเครื่องดื่มน้ำผึ้งมะนาวพร้อมขง และ 6. ชุมชนบ้านน้ำย้อย จ.ลำพูน ซึ่งชุมชนมีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกหน่อไร่ จึงนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หน่อไม้ต้มในน้ำเกลือ และหน่อไม้ดองแบบเส้นสูตรเผ็ด”

รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนาฯ อธิบายต่อถึงความสอดคล้องของโครงการกับ SDGs 2 : Zero Hunger ซึ่งตอบโจทย์ในเรื่องของ National Hunger ที่ต้องการจะพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านองค์ความรู้ กิจกรรมอบรม และการฝึกปฏิบัติ ดังนี้

1 Access to food security knowledge

มีการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้แก่ชุมชนที่ได้รับการคัดเลือก โดยมีกิจกรรมการอบรมทั้งในส่วนของการอบรมเชิงทฤษฎี และการฝึกปฏิบัติการผลิตผลิตภัณฑ์โดยใช้วัตถุดิบหลักที่เป็นวัตถุดิบในชุมชน และได้จัดทำคู่มือการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ที่ประกอบไปด้วยข้อมูลองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ ผลการทดสอบวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้อง กระบวนการผลิตและการควบคุมคุณภาพ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานการผลิต และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

“ทำอย่างไรให้ได้ผลผลิตที่ดี มีคุณภาพ และมีความปลอดภัยหรือจะพัฒนาปรับปรุงจากเดิมอย่างไร เช่น การปลูกพริกจะแยกหากผลผลิตมีจำนวนมาก จะสามารถนำไปทำอะไรต่อได้ โดยเราจะนำองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อนมากจนเกินไปไปสอนให้เขาเรียนรู้เรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่า เข้าถึงแหล่งขององค์ความรู้ได้”

2 Events for local farmers and food producers

มีการจัดกิจกรรมสำหรับเกษตรกร และผู้ประกอบการ ให้มีส่วนร่วมในการนำผลผลิตทางการเกษตรขึ้นชื่อในชุมชน มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ โดยได้จัดการอบรมถ่ายทอดการผลิต มีการฝึกอบรมทั้งในเชิงทฤษฎี และฝึกปฏิบัติให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทดลองฝึกปฏิบัติเพื่อจะได้นำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในอนาคต

“บางครั้งการอบรมเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ได้พอ ศูนย์ FIN จึงเข้าไปช่วยเรื่องการส่งผ่านความรู้ผ่านการปฏิบัติ โดยมีการจัดกิจกรรมอบรมสาธิตและทำให้ดูจริง ดังนั้น การเรียนรู้ที่ผ่านการปฏิบัติจริงก็จะสามารถทำให้เรียนรู้ได้ยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น หากเราให้ชาวบ้านไปทำข้าวเกรียบมา โดยให้เพียงความรู้และวิธีการ แต่ไม่ได้สอนภาคปฏิบัติ เขาอาจจะไม่ทราบว่าทำอย่างไร หรือมีเทคนิคอะไรบ้าง ดังนั้น การฝึกในกิจกรรมนี้จึงช่วยให้เขาเข้าใจและสามารถทำได้จริง มีการพาชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนมาออกสู่ตลาดเป็นการเปิดพื้นที่และโอกาสให้มากยิ่งขึ้น เช่น ในโครงการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนที่นำเขาเข้ามาเข้าร่วมในกิจกรรม (Events) เพื่อมาทดสอบตลาด และสร้างรายได้เพิ่มจากการจำหน่ายสินค้า และทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น”

3 Local farmers and food producer's university access

โครงการที่มหาวิทยาลัยฯ ได้มีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) หรือกรมส่งเสริมการเกษตร ในการเข้าไปดำเนินการส่งเสริมเกษตรกร และผู้ผลิตอาหารในท้องถิ่นให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อลดปัญหาความอดอยาก ดังนั้น การดำเนินโครงการฯ จึงสอดคล้องกับ SDGs 2 ที่ทำให้คนในชุมชนเหล่านี้ได้มีงานทำ มีอาชีพเสริม พืชผลทางการเกษตรที่ราคาตกต่ำสามารถเพิ่มมูลค่า ลดภาระหนี้สิน และมีเงินใช้จ่ายในครอบครัวเพื่อลดปัญหาความอดอยากในครอบครัวยากจนตามชนบทได้ในยุคเศรษฐกิจปัจจุบัน

“ศูนย์ FIN เป็นเหมือนจุดศูนย์กลางที่เปิดให้กลุ่มเกษตรกรเข้าถึงการอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งเครื่องมือ เทคโนโลยี และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ เช่น มหาวิทยาลัยฯ เข้าไปส่งเสริมในเรื่องการผลิตอาหารและสร้างรายได้เสริมในท้องถิ่น อีกประการเราก็ได้จัดเตรียมเครื่องมือบางส่วนของศูนย์ FIN ที่นำมาใช้เพื่อการควบคุมคุณภาพ ซึ่งชาวบ้านอาจจะไม่รู้จักรู้หรือไม่เป็น บางครั้งความรู้พื้นฐาน เช่น การชั่งตวง เขายังไม่เข้าใจและไม่สามารถทำได้ ส่วนนี้เราจะเข้าไปช่วยถ่ายทอดและจัดเตรียมเครื่องมือให้เขาสามารถใช้ได้ บางครั้งเราลงไปยังพื้นที่เราก็จะนำเครื่องมือที่ไม่ซับซ้อนมากนัก เหมาะสมกับการใช้งาน และราคาไม่แพงไปด้วย ชาวบ้านก็สามารถเรียนรู้ เข้าใจการทำงาน และสามารถซื้อได้ เช่น การวัดค่าน้ำตาลด้วยเครื่องวัดความหวาน (Brix Refractometer) บางทีเขาไม่รู้จักรู้ เราก็จะสอนให้เขาใช้เป็น ช่วยให้ผลิตภัณฑ์เขามีคุณภาพมากขึ้น ทำให้เขาเกิดงานทำ มีอาชีพเสริม และมีรายได้เพิ่มขึ้น ลดภาระหนี้สินต่างๆ ช่วยในการพัฒนาเรื่องความขาดแคลน บางกรณีเช่นการเก็บเกี่ยวพริก เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวแต่ยังไม่สามารถขายได้ เราก็ไปสอนวิธีการเก็บพริกเพื่อรักษาให้อยู่ได้นานมากขึ้น ซึ่งกลุ่มส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีผลผลิตที่ปลูกอยู่แล้ว เราไปสอนเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาสินค้าให้เก็บรักษาได้นานขึ้น และสามารถเพิ่มมูลค่าได้ นอกจากนี้ ยังสามารถเข้ามาติดต่อที่ศูนย์ฯ เพื่อใช้เครื่องมือต่างๆ เพิ่มเติมได้อีกในอนาคต”

ผลสัมฤทธิ์ของโครงการเป็นอย่างไรบ้าง

เมื่อสอบถามถึงผลลัพธ์ของโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนาฯ ได้ให้ข้อมูลกับ Re-form ว่า ผลิตภัณฑ์ที่ทางศูนย์ FIN ได้เข้าไปพัฒนานั้นได้รับการตอบรับที่ดี

“ผลตอบรับออกมาดีครับ ยกตัวอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์สาโท แต่ดั้งเดิมชุมชนมีการผลิตแบบเดี่ยว และควบคุมคุณภาพไม่ได้ เราก็ช่วยเขาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายขึ้นโดยแนะนำให้ทำหลายรสชาติ และช่วยเขาในการสร้างสรรค์สินค้าให้มีอัตลักษณ์โดดเด่น เช่น สร้างเป็นรสชาติต่างๆ โดยชาวบ้านเป็นผู้ผลิตและนำไปจำหน่ายในสถานที่ท่องเที่ยวและร้านค้าในชุมชน ทำให้เกิดความน่าสนใจและสามารถขายได้โดยจำหน่ายในราคาโหลละ 390 บาท และมียอดขายต่อเดือนอยู่ที่ประมาณ 70 โหล เกิดรายได้ให้แก่วิสาหกิจชุมชนบ้านแม่เต็น จำนวน 27,300 บาทต่อเดือน ในอนาคตคาดว่าจะมีแนวทางการขยายตลาดในพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่ใกล้เคียงมากขึ้น

ในส่วนของผู้ผลิตอื่นๆ อาทิ เช่น ข้าวเกรียบปรกิกะแย ซีเรียลบาร์ปรกิกะแย ผลิตภัณฑ์ทาขนมปังน้ำผึ้งมะนาว เครื่องดื่ม น้ำผึ้งมะนาวพร้อมซัง ผลิตภัณฑ์มะขามป้อมหิกลูกบวญ และผลิตภัณฑ์ลูกอมมะขามป้อมสมุนไพร กำลังอยู่ในช่วงการทดลองวางจำหน่าย และจากการทดสอบการตลาดพบว่าสินค้าเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ทั้งด้านผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ เราเน้นสิ่งที่ชาวบ้านสามารถนำไปประยุกต์ใช้เข้ากับสิ่งที่เขาทำอยู่แล้วได้ง่ายขึ้น อย่างที่ให้ข้อมูลไปในเบื้องต้นว่าบางครั้งไม่มีไฟฟ้า ทำให้มีข้อจำกัดหลายด้านแต่เราพยายามช่วยเขาให้สามารถนำองค์ความรู้มาใช้ให้ได้ เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวัตถุดิบอื่นได้ในอนาคต”

แนวคิดในการทำงานกับชุมชนที่มีความยั่งยืน

สุดท้ายนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธนาฯ ให้ได้แนวคิดที่จะทำงานกับชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนว่า “ผมคิดว่าหากจะให้การทำงานกับชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น เราต้องมีกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่ และมีการติดตามผล เพราะชุมชนอาจจะได้รับองค์ความรู้แล้ว แต่นานไปอาจจะลืมหรือไม่ชำนาญ ควรมีการเข้าไปทบทวนสอนและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม บางครั้งเครื่องมือที่สอนไปอาจจะเข้าใจในตอนนั้น แต่พอนานไปเริ่มจำวิธีใช้ไม่ได้ ซึ่งสิ่งนี้ควรจะมีโครงการติดตามผลเสมอ เรามีการประเมินผลและติดตามผลโดยการลงพื้นที่ซ้ำ เพื่อเข้าไปสอบถามถึงสิ่งที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมถึงและเทคโนโลยีที่ได้แนะนำไปว่าชาวบ้านยังสามารถทำได้หรือมีปัญหาอะไรติดขัดหรือไม่และเมื่อเขาเข้มแข็งมากขึ้น ควรมีโครงการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่น BEDO ช่วยสนับสนุนวัสดุ ครุภัณฑ์บางส่วน คือบางครั้งชาวบ้านขาดแคลนจริงๆ ผมมองว่าน่าจะเป็นกลไกในการช่วยเหลือที่ดี

นอกจากนั้น โครงการควรมีการช่วยทดสอบตลาดซึ่งเราได้ทำส่วนนี้ด้วย เพราะถ้าชุมชนทำแล้วขายได้ชุมชนจะมีกำลังใจในการทำต่อ แต่ถ้าทำแล้วขายไม่ได้โอกาสที่จะทำต่อก็ไม่มีแล้ว เมื่อทดสอบแล้วสินค้าบางอย่างจะถูกใจหรือไม่ถูกใจตลาดก็นำมาปรับปรุงได้ ถ้าชาวบ้านเข้าใจกระบวนการผลิตก็จะปรับปรุงตามความต้องการของตลาดได้เอง และอีกประการหนึ่งที่ค่อนข้างสำคัญก็คือแพลตฟอร์มออนไลน์ จะทำอย่างไรที่จะช่วยคนส่วนใหญ่เข้าถึงผลิตภัณฑ์ของชุมชนผ่านแพลตฟอร์มเหล่านี้ได้ ปัญหาสำคัญคือระบบมาตรฐานพื้นฐานของชุมชนยังขาดแคลน เขาสามารถขายในชุมชนก็จริง แต่หากขยายช่องทางการตลาดให้อยู่ในแพลตฟอร์มออนไลน์ ต้องมีมาตรฐานและความปลอดภัย เราควรมีส่วนช่วยในการยกระดับสินค้าให้ถึงมาตรฐาน ซึ่งกลุ่มอาหารและเครื่องดื่มนี้เป็นส่วนสำคัญมาก”

ความยั่งยืนอย่างแท้จริงนั้นต้องอาศัยหลัก 4 ประการคือ กระบวนการติดตามผลที่ต่อเนื่อง การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การช่วยเรื่องการตลาดที่ชัดเจน และการกระตุ้นให้ชุมชนสามารถใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ได้ ซึ่งทั้งหมดนี้จะส่งผลให้ชุมชนสามารถยืนได้ด้วยตัวเองต่อไปในอนาคตได้อย่างยั่งยืน และการที่มหาวิทยาลัยเข้าไปทำงานในพื้นที่ก็เป็นสิ่งที่ช่วยตอบโจทย์และแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา SDGs ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้วยในทุกด้าน

ข้าวพอกิน ท้องอิ่มอย่างพอเพียง

การอนุรักษ์พันธุ์ข้าวที่ส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มปริมาณและคุณภาพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศ ยิ้มแย้ม
หัวหน้าศูนย์วิจัยและฝึกอบรมที่สูง คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ใน โลกนี้ยังมีอีกหลายประเทศที่ขาดแคลนอาหารที่มีคุณภาพและเพียงพอ แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศที่นับว่ามีทรัพยากรทางธรรมชาติ ตลอดจนภูมิประเทศที่เอื้อต่อการเพาะปลูกก็ตาม แต่ยังมีบางพื้นที่ในประเทศที่ประสบปัญหาเดียวกันกับโลกนี้คือ ความขาดแคลนด้านการบริโภค ซึ่งอาหารหลักของคนไทยนั้นคือ ข้าว การบริโภคข้าวจึงเป็นวิถีชีวิตของเรา ในบทความนี้จะพาทุกท่านไปพบกับพื้นที่หนึ่งในตอนบนของประเทศไทยที่ยังคง

ขาดแคลนข้าว แม้ว่าจะเป็นพืชหลักที่เกือบทุกหมู่บ้านในนั้นปลูกก็ตาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศ ยิ้มแย้ม เป็นนักวิจัยที่ทำงานกับชุมชนบนพื้นที่สูงได้เล่าให้ Re-Form ฟังถึงการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนข้าว หรือข้าวไม่พอกินผ่าน ‘โครงการการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์เชื้อพันธุ์ข้าวพื้นเมืองไทย’ ในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ที่มาของโครงการนี้เป็นอย่างไร

“เริ่มจากปัญหาชาวบ้านมีข้าวไม่พอกิน พื้นที่ซึ่งเราไปให้บริการวิชาการนี้อยู่ในอำเภอแม่แจ่ม ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงและละว้า ชนเผ่านี้ต้องมีข้าวกินก่อน จึงจะไปทำอย่างอื่นเป็นวิถีชีวิตของเขา ถ้าเขามีข้าวกิน เขาก็สบายใจแล้ว ไม่ต้องมาคิดว่ามีอันนี้ไม่มี ข้าวกินต้องไปหาซื้อที่อื่น ข้าวคือความสุขของเขา...ถ้ามีข้าวก็มีความสุข”

จากพื้นฐานของชนเผ่ากะเหรี่ยงและละว้าเน้นปลูกข้าวเพื่อการบริโภคเป็นหลัก แต่ปัญหาที่เขาประสบอยู่คือข้าวที่ปลูกนั้นไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคตลอดทั้งปีนั่นเอง

“เราจึงเข้าไปส่งเสริมโดยการนำพันธุ์ข้าวที่หลากหลายไปให้เขาปลูก ส่วนของชุมชนเองก็มีการนำพันธุ์ข้าวมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อศึกษาไปพร้อมกัน แม้พันธุ์ข้าวเดิมจะดีสำหรับเขาแล้ว แต่เมื่อไปที่อื่นๆ เขาก็นำข้าวจากที่อื่นมาทดลองปลูกด้วย เพื่อว่าจะได้ผลผลิตที่ดีขึ้น มีข้าวพอกิน จึงเป็นแนวทางในการหาพันธุ์ข้าวใหม่ๆ ว่าจะทำอย่างไรให้สามารถเพิ่มผลผลิตและได้ข้าวที่มีคุณภาพ ในขณะเดียวกันเราก็ได้อนุรักษ์พันธุ์ข้าวไปด้วย ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องกัน”

สิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์พันธุ์ข้าว ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศฯ อธิบายถึงรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวว่ามี 2 วิธี คือ วิธีที่ 1 เป็นการเก็บไว้ในธนาคารข้าวโดยใช้การแช่เย็น ในอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ที่เหมาะสม และวิธีที่ 2 คือ การนำไปปลูกเพื่อให้พันธุ์ข้าวนั้นได้ปรับตัวเข้ากับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศตลอดเวลา ซึ่งวิธีการหลังนี้ทำให้ได้พันธุ์ข้าวที่สามารถนำไปปลูกต่อ และใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้เลือกใช้วิธีนี้ในการส่งเสริมให้เกิดการปลูกข้าวเพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพข้าวพันธุ์ต่างๆ

“เราจะเก็บพันธุ์ข้าวมาไว้ในธนาคารข้าวก็ได้ แต่การปลูกข้าวจะทำให้เกิดการอนุรักษ์อย่างจริงจังนั้น ควรมีการนำไปปลูกทุกปี ข้าวก็จะปรับตัวไปด้วย ดีกว่าการเก็บในตู้เย็นเพราะเมื่อข้าวปรับตัวกับอากาศ ดิน ข้าวก็จะอยู่ได้ แต่ถ้าเก็บในตู้เย็น เมื่อนำออกมาปลูกแต่สภาพของภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลง การปลูกก็จะไม่ประสบความสำเร็จหรืออาจจะตายได้ ดังนั้นการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวด้วยการปลูกข้าวนี้จึงช่วยให้เราค้นพบพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่โดยดูจากการที่มีปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้น และมีคุณภาพมากขึ้น”

การดำเนินการของโครงการเป็นอย่างไร

เมื่อผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศฯ เล่าถึงปัญหาและที่มาของโครงการ ทำให้เราเข้าใจถึงสภาพของชุมชนเหล่านั้นมากขึ้น ว่าทุกสิ่งที่จะลงมือทำนั้น โดยเฉพาะการทำงานกับชุมชนจะต้องเข้าใจวิถีชีวิตของเขา นอกจากนั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศฯ ยังได้อธิบายถึงวิธีการดำเนินโครงการและการร่วมมือกันระหว่างชุมชนดังนี้

“เริ่มต้นจากเราเข้าไปพบปะพูดคุย รวมทั้งสำรวจ สังเกต และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ก่อน เพื่อให้ทราบถึงความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งวิเคราะห์และปรึกษาร่วมกับเกษตรกรเพื่อหาแนวทางที่จะแก้ไข จากนั้นจึงเริ่มตามขบวนการแก้ไขที่วางไว้ต่อไป ซึ่งในกรณีของเกษตรกรในพื้นที่นี้ เราพบปัญหาที่สำคัญเป็นอันดับแรก ก็คือการที่ข้าวไม่พอกิน เราจึงได้แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นโดยการอบรมให้กับชาวบ้านได้เข้าใจถึงวิธีการปลูกและผลิตข้าวที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยทำงานร่วมกับเกษตรกรในตำบลปางหินฝน จำนวน 7 หมู่บ้าน มีผู้ร่วมโครงการประมาณ 210 คน เราทำการอบรมหมู่บ้านละ 3 วัน มีการจัดแปลงเรียนรู้ร่วมกันหรือที่เราเรียกว่า แปลงสาธิต เราสอนเขาว่า ถ้าจะคัดเลือกพันธุ์ข้าวใหม่ต้องทำอย่างไร นี่คือวัตถุประสงค์ของแปลงสาธิตหรือแปลงเรียนรู้ การปลูกข้าวในแปลงสาธิตจะทำให้ได้เห็นความหลากหลายของพันธุ์ข้าวว่าในสภาพแวดล้อมเดียวกันข้าวแต่ละพันธุ์เป็นอย่างไร หากปลูกพันธุ์ข้าวพันธุ์เดียวกันแต่คนละพื้นที่ อาจจะมีปัจจัยอื่นๆ ที่เปลี่ยนไปได้ เช่น ดินไม่ดี อากาศไม่ดี น้ำไม่เพียงพอ แต่ถ้าปลูกร่วมในพื้นที่เดียวกันจะทำให้เห็นลักษณะพันธุ์ข้าวได้ชัดเจนว่าตอบสนองต่อพื้นที่นั้นอย่างไร”

สำหรับการจัดทำแปลงสาธิตนั้นเราได้เลือก 1 หมู่บ้านที่พร้อมและสามารถช่วยดูแลได้ การนำพันธุ์ข้าวไปปลูกในแปลงสาธิตโดยที่ชาวบ้านคัดเลือกพันธุ์ของเขาเอง เรากับเขาทำงานร่วมกัน โดยที่เราเข้าไปช่วยแนะนำหรือเป็นที่เลี้ยงในการปลูกและดูแลรักษา เราก็ได้แนะนำเรื่องการจัดการปุ๋ยและยาฆ่าแมลง การควบคุมวัชพืช

หลังจากที่ข้าวให้ผลผลิต จะมีการจัดวัน Field Day คือ วันที่จะให้ชาวบ้านมาร่วมกันดูและสังเกตพันธุ์ข้าวต่างๆ ที่ปลูกในแปลงสาธิต เพื่อช่วยกันคัดเลือกกว่าชอบข้าวแบบไหน โดยมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน เราให้เขาได้เลือกพันธุ์ข้าวนำไปปลูกเองตามความชอบ เก็บเมล็ดและรวงข้าวไปทำพันธุ์ต่อเอง ให้ได้ข้าวที่เหมาะสมสำหรับเขา คือ ข้าวที่ให้ผลผลิตสูงและทนต่อโรคแมลง ข้าวที่มีคุณภาพ มีธาตุอาหารสูง เช่น เหล็ก สังกะสี เป็นต้น หลังจากการใช้วิธีนี้ทำให้ชาวบ้านมีผลผลิตเพิ่มขึ้น เมื่อได้ทำโครงการแล้วพบกว่าจาก 50 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนที่ข้าวไม่พอกิน ลดลงเหลือเพียง 20-30 เปอร์เซ็นต์ อาจจะไม่ได้เห็นผลชัดเจนในเรื่องของตัวเลข เนื่องจากแต่ละบ้านนำไปปลูกตามความชอบและความสนใจ แต่เราได้เห็นว่า บางพื้นที่สามารถเพิ่มปริมาณผลผลิตจาก 300 เป็น 400 ถังต่อไร่ บางพื้นที่ได้ผลผลิตเท่าเดิม แต่คุณภาพของข้าวเพิ่มขึ้น เช่น ข้าวมีธาตุเหล็ก ธาตุสังกะสีเพิ่มขึ้น เป็นต้น ก็สามารถช่วยเขาได้ในเรื่องสุขภาพ โดยการรับประทานข้าวที่มีคุณภาพทำให้ความเป็นอยู่ของเขาดีขึ้น

การสนับสนุนด้านองค์ความรู้เพื่อความพอเพียง

ไม่เพียงการสนับสนุนในการค้นหาสายพันธุ์ข้าวเท่านั้นแต่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศฯ และ ทีมนักวิจัยยังได้ส่งเสริมทั้งองค์ความรู้ การศึกษาดูงาน และการสร้างเครือข่ายให้กับชุมชน เพื่อสร้างโอกาสในการเพิ่มผลผลิตด้านอื่นๆ

“นอกจากนั้น เราพาเขาไปดูงานที่ศูนย์ข้าวชุมชน ไปศึกษาวิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ เนื่องจากปกติเขาไม่ได้มีการเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ถูกต้อง เช่น เขาปลูกข้าวได้เท่าไรก็แบ่งไปทำเมล็ดพันธุ์เลย ส่วนที่เหลือนำไปกิน ซึ่งวิธีนี้ไม่ถูกต้อง ต้องมีการคัดเลือกพันธุ์ที่ดีก่อน การคัดเลือกจะช่วยให้ได้พันธุ์ที่ดีและปลูกแล้วได้ผลผลิตดี เพื่อให้เขาได้ความรู้เพิ่มขึ้น เราจึงพาเขาไปศึกษาดูงานต่อที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ไปเรียนรู้การอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูง เพราะเขาปลูกข้าวบนพื้นที่สูง ต้องรู้เรื่องการอนุรักษ์ดินและน้ำควบคู่ไปด้วย และที่นั่นยังสอนเรื่องการเลี้ยงสัตว์ เช่นการเลี้ยงกบ เลี้ยงปลา และการเพาะเห็ดโดยใช้ฟางข้าว เพราะปกติเมื่อปลูกข้าวเสร็จ ชาวบ้านจะเผาฟางข้าว แต่เมื่อนำมาเพาะเห็ดแทนก็ช่วยลดปัญหาหมอกควันได้ ไม่เพียงเท่านั้นฟางที่เหลือจากการเพาะเห็ด สามารถนำมาทำเป็นปุ๋ยต่อไปได้เรียกว่า นอกจากข้าวแล้วยังได้กินเห็ดและสัตว์ที่เลี้ยงเองอีกด้วย นี่ทำให้เขาได้ใช้ชีวิตพอเพียง ไม่ต้องไปหาซื้อกินเพิ่มจากที่อื่น”

ปลูกพืชหมุนเวียน ลดการใช้สารเคมี สร้างคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้น

การส่งเสริมอีกประการหนึ่งที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศฯ เข้าไปแนะนำชุมชนคือ การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชบำรุงดิน และการลดใช้สารเคมีในการปลูกข้าว แต่ทดแทนด้วยสารชีวภัณฑ์จากพืชสมุนไพร

“เราพาเขาไปดูงานหลายที่ทำให้เกิดสร้างเครือข่าย และได้แลกเปลี่ยนความรู้ การใช้เมล็ดพันธุ์และวิธีการหลากหลาย สิ่งที่พันธุ์ข้าวเริ่มหายไป จากเมื่อก่อนเพราะจากที่เคยปลูกข้าวไร่ 1 ปี และทิ้งแปลงเพื่อให้มีการฟื้นตัวของป่าเหล่า 7-8 ปี ปัจจุบันลดลงเหลือ 3-4 ปี เป็นเหตุทำให้สภาพพื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ประกอบกับมีการใช้สารเคมีทำลายดิน ทำให้ดินเสีย ข้าวบางพันธุ์ต้องการดินที่อุดมสมบูรณ์ก็ไม่สามารถเติบโตได้

ดังนั้น เราจึงไม่เน้นเรื่องการใช้สารเคมี แต่ถ้าจำเป็นต้องใช้จะแนะนำวิธีการใช้ให้ถูกต้อง ส่วนใหญ่เราจะแนะนำเรื่องปุ๋ยอินทรีย์และสารอินทรีย์ในการป้องกันกำจัดโรคและแมลง พวกสารชีวภัณฑ์ พืชพวกนี้ปลูกในพื้นที่ของเขาอยู่แล้ว เช่น ข้า ยาสูบ เป็นต้น ก็สามารถนำมาใช้ฉีดพ่นแทนสารเคมีได้ เป็นเกษตรปลอดภัย ทั้งหมดนี้ทำให้ความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ดีขึ้นด้วยเช่นกัน”

มีอุปสรรค การทำงานอย่างไรบ้าง

ในการทำงานกับชุมชน บางครั้งอาจพบกับอุปสรรคที่หลากหลาย โดยเฉพาะด้านการเกษตร ที่ต้องอาศัยฤดูกาลที่เหมาะสม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศฯ เล่าว่า จำเป็นจะต้องเลือกช่วงเวลาที่ดีและเหมาะสมกับการปลูกข้าว และเวลาที่จะเข้าไปพบปะกับชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้อาจจะเป็นอุปสรรคอยู่บ้างในการทำงาน

“จริงๆ ชาวบ้านทุกคนให้ความร่วมมือดี แต่ปัญหาคือช่วงเวลาที่จะได้คุยกับชาวบ้านนั้นเป็นช่วงเวลาเย็นเพราะเนื่องจากเขาออกไปทำงานช่วงกลางวัน บางครั้งการอบรมก็ต้องมีการปรับเวลาที่จะได้พบกับเขา เป็นหลังเลิกงานแทน เราต้องปรับรูปแบบ ซึ่งหลายครั้งอาจไม่ตรงกับการประเมินงานที่ระบุให้ใช้ช่วงเวลากลางวัน เพราะในทางปฏิบัติมันสวนทางกับความเป็นจริง การอบรมกลางวันไม่มีคน หรือมีคนก็เป็นกลุ่มคนสูงอายุที่ไม่ได้ทำงานจริงๆ บางคนฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง ผมเสนอว่าควรจะมีการปรับและพูดคุยในเรื่องนี้ และขอให้เข้าใจในสภาพการทำงานจริงว่าเป็นอย่างไร เราไปบริการวิชาการไปให้ความรู้เขา ต้องอาศัยคนอาสาตัวด้วย ดังนั้นก็ต้องใช้เวลาที่เขาสะดวก

อีกประการคือ งานด้านการเกษตรต้องไปช่วงหน้าฝน ไปหน้าอื่นไม่ได้เพราะเราต้องการจะได้เห็นปัญหาอุปสรรคที่แท้จริง ถ้าไม่ไปดูให้เห็น เราจะไม่วิเคราะห์ปัญหาจากสภาพจริงไม่ได้ ยิ่งบางพื้นที่อยู่ห่างไกล ฝนตก ทางขาด ดินสไลด์ เข้าหมู่บ้านไม่ได้ ก็ทำให้เกิดอุปสรรค แต่อย่างไรก็ต้องไป”

ในช่วงท้ายสุดนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นริศฯ ได้สรุปการทำงานให้ฟังว่า ‘โครงการการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์เชื้อพันธุ์ข้าวพื้นเมืองไทย’ ได้ดำเนินการใน 4 ประเด็น คือ การให้องค์ความรู้ การพาเกษตรกรในชุมชนไปศึกษาดูงาน การจัดทำแปลงสาธิตหรือแปลงเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ซึ่งทั้ง 4 ประเด็นที่ทำ จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยชาวบ้านในชุมชนสามารถปลูกข้าวได้ปริมาณเพิ่มขึ้น และมีพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ และยังเกิดความยั่งยืนในภาคปฏิบัติสามารถอนุรักษ์สายพันธุ์ข้าวได้และสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่ต้องขาดแคลนข้าวสำหรับบริโภคอีกต่อไป

ปลูกพืชหลากหลาย มีกิน มีใช้ อยู่ได้อย่างพอเพียง

โครงการเกี่ยวกับความหลากหลาย
ของการปลูกพืชบนที่สูง ปรับวิถีชีวิตให้ดีขึ้น

มีคำหนึ่งของนักวิจัยระดับโลกเคยกล่าวไว้ว่า “อาหารในมือต่อไปบนจานของคุณมีกี่อย่าง” นี่กำลังหมายถึงความหลากหลายของอาหาร และความหลากหลายนั้นส่งผลดีต่อสุขภาพ อาจารย์ชวลิต ก่อสัมพันธ์ เป็นนักวิจัยท่านหนึ่งที่ทำงานเกี่ยวกับความหลากหลายของพืชโดยเฉพาะพืชท้องถิ่นบนพื้นที่สูง ท่านได้ใช้เวลาหลายปีในการสำรวจตลาดเล็กๆ ในชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลเรื่องความหลากหลายของพืชผักที่ถูกนำมาขายในท้องตลาด สิ่งหนึ่งที่ได้พบนั้นคือ ผักในท้องตลาดส่วนใหญ่ คือ ผักทั่วไปที่เราพบเห็น แต่ผักที่เป็นผักท้องถิ่นกลับแทบจะไม่พบ อาจารย์ชวลิตฯ เริ่มต้นให้สัมภาษณ์กับเราด้วยคำว่า ‘ความหลากหลายที่สำรวจลดลงตามระยะเวลาที่เก็บข้อมูล ในปีแรกๆ มีความหลากหลายมาก แต่ในปีหลังๆ พบว่าพืชผักท้องถิ่นหายไปจากตลาด’

“เคยได้ยินไหม หลายปีก่อนมีข่าวว่าคนไทยกินผักเพียง 5-6 ชนิดตลอดเวลา แม้ว่าเรามีผักหลากหลายชนิด ซึ่งถ้าเราถอยเวลากลับไปและขึ้นไปบนดอยจะพบว่า มีผักหลากหลายชนิด แต่ปัจจุบันเริ่มหายไป เมื่อ 30 ปีที่แล้ว พวกอาจารย์รุ่นเก่าได้ไปสำรวจในแปลงข้าวไร่ของกะเหรี่ยง บริเวณอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบความแตกต่างถึง 84 สปีชีส์อยู่ในแปลงเดียวกัน แต่ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในเชิงการตลาด เราอาจจะทำลายความหลากหลายของพืชท้องถิ่นโดยไม่ได้ตั้งใจ”

นี่เป็นเหตุทำให้คนบนดอยเลิกสนใจผักพื้นบ้านแต่หันมาปลูกผักที่เป็นพืชเศรษฐกิจแทน อาจารย์ชวลิตฯ ยิ่งเล่าให้ฟังต่อว่า หากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ พืชผักพื้นบ้านท้องถิ่นจะค่อยๆ หายไป เหมือนกันการเกิด Genetic Erosion คือพันธุ์เหล่านั้นจะหมดไป หายไปทันที มีหลายแห่งในโลกที่ประสบปัญหาแบบนี้ เนื่องจากเลือกปลูกพืชแค่พันธุ์เดียว เช่น ข้าวโพดเลือกปลูกพันธุ์เดียวที่ดูเหมือนจะให้ผลผลิตสูง ข้าวเลือกปลูกพันธุ์เดียวที่คนนิยมรับประทาน เนื่องจาก การเลือกปลูกเพียงพันธุ์เดียวสามารถจัดการดูแลได้ง่าย แต่สิ่งที่ตามมา คือการสูญหายไปของพันธุ์พืชนี้เป็นจุดเริ่มต้นของ...

‘โครงการความหลากหลายของพืชท้องถิ่นบนพื้นที่สูง
การเพิ่มมูลค่าและการอนุรักษ์’ ของอาจารย์ชวลิตฯ

อาจารย์ชวลิต ก่อสัมพันธ์
ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมที่สูง
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นำไปสู่โครงการ.. ให้ความรู้ด้านความหลากหลาย

อาจารย์ขวลิตา เล่าเรื่องราวผ่านภาพหนึ่งที่เป็นภาพของตลาดพืชผักที่คละรวมกัน เพื่อให้เราสามารถมองเห็นถึงความหลากหลายในภาพ ซึ่งเกือบจะเป็นพืชพื้นเมืองทั้งหมด ยกเว้นผักกาดขาว

“ถ้าเรานำผักพวกนี้ไปวางในตลาด มันจะขายได้ แต่ถ้าย้อนไปเมื่อ 10 ปีที่แล้วผักพวกนี้ขายยากมากๆ เพราะคนไม่ค่อยรู้จัก ตัวอย่างที่เห็นชัดมากก็คือ ผักซาโยเต้ นับเป็นตัวตลาดแรกที่โครงการหลวงนำมาขาย ผมเคยถามคนบนดอยว่าผักนี้เพิ่งมีมาหรือไม่ เขาบอกว่า เขากินมาตั้งแต่เกิดแล้ว ในที่สุดซาโยเต้ก็เริ่มได้รับความนิยม จากเมื่อก่อนเคยเป็นผักปลอดภัย แต่ปัจจุบันเริ่มติดตลาดก็เริ่มไม่ปลอดภัยมีเรื่องสารเคมีเข้ามา”

นี่เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้อาจารย์ขวลิตา เริ่มต้นโครงการนี้ โดยเริ่มจากการสำรวจพื้นที่ เพื่อค้นหาความจริงและเพื่อจะเข้าใจคน ในชุมชน “โครงการที่ได้ทำเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2557 โดยได้ความคิดจากหนังสือเล่มหนึ่งที่เขียนถึงเรื่องนี้ คือ ‘ความหลากหลายบนพื้นที่สูงจากดึกดำไปสู่อุณหภูมิ’ ผมจึงไปสำรวจความหลากหลายของพืชผัก ซึ่งก็ยังพบอยู่ในขณะนั้นแต่ไม่สามารถนำมาขายได้จากตลาดเล็กๆ อาทิ กาดบ้านฮ่อหรือกาดสุหร่ว ยังคงพบอาหารบนดอยที่หาากินยาก ซึ่งทำให้เราพบว่า การทำด้านความหลากหลายนี้จะทำให้เกิดรายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้นหรือไม่ โดยในช่วงแรกเราเน้นการอบรมเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้ถึงความหลากหลายของพืชผัก แต่เมื่ออบรมไปช่วงหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านเริ่มรู้จักตัวตนของตัวเอง รู้ว่าตัวเองมีอะไรอยู่ แต่ว่าไม่รู้ว่าจะนำไปขายได้อย่างไร หรือไม่รู้ว่าอะไรบ้างที่สามารถนำไปขายได้”

การที่ชาวบ้านได้รับรู้ถึงความหลากหลายที่อาจารย์ขวลิตา มุ่งสร้างความเข้าใจนั้น ทำให้เขาเริ่มตระหนักว่าแท้จริงมีพืชผักอีกมากมายที่สามารถนำไปจำหน่ายได้ ทำให้เกิดการสร้างความเข้าใจเพิ่มเติมว่า ผักอะไรที่พอจะนำไปสู่ท้องตลาดแล้วสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านเพิ่มขึ้น

“เราอาจจะไม่สามารถอ้างเป็นผลงานได้ แต่พบว่ามีหลายแห่งนำพืชพันธุ์ดั้งเดิมมาขาย บางอย่างคนปัจจุบันกินไม่เป็น เช่น มะแว้งนก คือเมื่อคนบนดอยกิน และเริ่มนำมาวางตลาดก็พบว่าขายได้ อย่างในตลาดแม่สวด จังหวัดตาก ข้าวโพดเหนียวสายพันธุ์ของดอยเริ่มมาขายมากขึ้น นอกจากการให้ความรู้กับชาวบ้านแล้ว เรายังมีการติดตามตลาดทุกปี และพบว่ามีพืช ผัก ที่หลากหลายจำหน่ายมากขึ้นขณะนี้ ผักที่ขายได้ค่อนข้างดีคือ ผักกาดดอย ผักที่มีรสขมนิดๆ และกลิ่นเหมือนนาขาคิ ทำไมต้องเป็นผักกาดดอยก็เพราะปลูกบนดอย หากปลูกข้างล่างใบจะไม่ใหญ่ แต่ถ้าปลูกบนดอยจะได้ใบใหญ่ จึงทำให้ผักกาดดอยมีเอกลักษณ์”

พบปัญหาอะไรบ้าง และใช้วิธีการใดในการแก้ไข

อย่างไรก็ตาม แม้อูเหมือนว่าจะเริ่มมีผักชนิดใหม่ๆ มากขึ้นในท้องตลาด แต่การติดตามผลอย่างต่อเนื่องของอาจารย์ชลิตฯ ก็ยังพบปัญหาเดิมอยู่ นั่นคือความหลากหลายยังคงน้อยอยู่ เนื่องจากผู้บริโภคไม่รู้จักสิ่งเหล่านั้นจึงทำให้ผักขายยาก

“จากที่เราไปสำรวจทุกปี เราพบว่าความหลากหลายลดลง เราคาดหวังว่าตลาดนี้เราจะได้เห็นพืชผักท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เมื่อเราไปถามคนขาย เขาตอบว่าผักเหล่านั้นมันขายยาก ปัจจุบันเขาขายคะน้าฮ่องกง ผักกาดฮ่องเต้ ขายดีกว่า ทำให้ชุดโครงการนี้ผมจะเน้นการรวบรวมและเปิดฐานข้อมูลให้คนที่เขาสามารถนำไปขยายผลต่อไปแก่ของพันธุ์ การขยายพันธุ์ คุณค่าทางอาหาร สมุนไพรเสียมากกว่า”

สิ่งที่อาจารย์ชลิตฯ ได้ลงไปทำเพิ่มเติมคือการสร้างความเข้าใจให้ชาวบ้านเพื่อให้เขามองเห็นคุณค่าของพืชผักพื้นบ้านที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเขาได้ และยังมีมุ่งสร้างความรู้ให้กับกลุ่มเยาวชน เพื่อให้เกิดการซึมซับของวิถีชีวิตและคุณค่าของความหลากหลาย

“ในความเป็นจริงการที่เราเป็นนักวิจัยด้านการเกษตร เมื่อเราไปบนดอย ชาวบ้านก็มักจะถามว่า มีอะไรให้เขาได้ปลูกบ้างที่จะได้ราคาดี จะได้นำไปขาย ซึ่งเราก็พยายามที่จะบอกเขาว่าให้เปลี่ยนคำถามใหม่ได้ไหม ‘ว่ามีอะไรในมือที่เราสามารถนำออกไปทำตลาดได้’ อย่างเช่น ช่วงนี้มีพืชที่สามารถนำไปทำตลาดได้อย่างกันขิง สิ่งที่ชาวบ้านได้คำแนะนำจากเราคือ อะไบบ้างที่ขายได้ ผมไปอบรมและชี้ช่องตลาดให้เขา และแนะนำให้เขารู้จักคุณค่าทางอาหารของผักบางชนิด ผักบางอย่างก็มีคุณค่าทางอาหารสูงอย่าง เช่น ข้าวฟ่างหางหมา ข้าวฟ่างสามง่าม ซึ่งเป็นพืชดั้งเดิมบนดอย

ผมไม่ได้ส่งเสริมโดยตรงเรื่องของการตลาด แต่ปีหลังๆผมเข้าไปในโรงเรียน ก็จะไปสอนให้นักเรียนรู้ว่าสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์มากแล้วให้นักเรียนไปทำการบ้าน โดยไปดูว่าในบ้านของตัวเองมีพืชอะไรอยู่บ้าง และส่งรายงานกลับมา อย่างน้อยๆ เราก็ได้ทราบว่าในชุมชนนี้มีพืชผักอะไรบ้าง อย่างเช่น โรงเรียนป่าไม้อุทิศ ที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เด็กๆ จะได้เห็นว่ามีบ้านของเขามีผักหลากหลาย เพียงแต่ไม่ได้เปิดตัวออกมาเป็นสินค้า ดังนั้น เราให้เขาซึมซับเรื่องนี้ เพราะปัจจุบันโอกาสมีสูงขึ้น ยิ่งคนยุคใหม่ใส่ใจสุขภาพมากขึ้น ก็จะสนใจพืชผักพื้นบ้านมากขึ้น เราสามารถทำตลาดได้ เช่น กลุ่มตลาดอินทรีย์ ตลาดเฉพาะกลุ่มสำหรับคนรักสุขภาพ”

ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นอย่างไร

อาจารย์ชลิตฯ อธิบายถึงภาพของความเปลี่ยนแปลง 2 ด้าน ซึ่งเป็นสภาพที่ชุมชนเลือกที่จะผันตัวเองไปตามสภาพเศรษฐกิจที่เน้นการแสวงหาเม็ดเงินในการยังชีพมากกว่าการเลือกอยู่อย่างพอเพียงจากสิ่งที่มีในพื้นที่ และอีกภาพหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงสำหรับบางกลุ่มที่เริ่มมองเห็นและเข้าใจในสิ่งที่โครงการพยายามจะให้เขาปรับเปลี่ยนวิถีเกษตรกลับมาสู่วิถีดั้งเดิม ซึ่งมีตัวอย่างที่สำเร็จและสามารถอยู่ได้ โดยในกลุ่มแรกอาจารย์ชลิตฯ เล่าให้ฟังถึงรูปแบบที่เปลี่ยนไปของชุมชนจากการเลือกปลูกพืชบางกลุ่มเพียงไม่กี่ชนิด

“ผมมองว่าเขาได้รับผลกระทบโดยที่เขาไม่รู้ตัว สมัยก่อนที่หลังบ้านเขาหรือรอบบ้านจะมีรั้วกันสำหรับสวนครัว เนื่องจากเขาเลี้ยงหมูและไก่แบบปล่อย ซึ่งในรั้วนั้นจะสามารถไปเก็บผักที่ปลูกไว้กินได้ เช่น พริก ตะไคร้ หอม โดยบางชนิดจะเป็นพันธุ์ที่ทั่วไปไม่มี แต่ปัจจุบันนี้ภาพเหล่านั้นหายไปแล้ว เมื่อก่อนนั้นทุกอย่างหยิบกินเองได้ แต่ปัจจุบันทุกอย่างต้องไปซื้อหามา निकอกใหม่ภาพที่ชาวบ้านชนกะหล่ำเต็มรถมาขายแต่นำเงินไปซื้อพริกมากิน นี่คือความจริง เพราะว่าเขาไม่ได้ปลูกในสิ่งที่เขากิน แต่ใช้เงินไปแลกสิ่งที่เขากิน”

อาจารย์ชลิตา ย้ำอีกกว่า ปัจจุบันคนบนดอยนั้นมักจะมองไม่เห็นในเรื่องนี้ เพราะเขามองเรื่องการได้มีเงินมากกว่า แต่ถ้ามองในความหลากหลายพืชผักได้ เริ่มหายไป และชุมชนกลับต้องใช้เงินเพื่อดำรงชีพเพื่อแสวงหาความหลากหลายแทน

อีกกลุ่มหนึ่งที่อาจารย์ชลิตาไปอบรมมีตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่า ความหลากหลาย มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้

“ส่วนใหญ่ถ้าเราไปคุยกับกลุ่มคนประมาณ 20 ถึง 30 คน ก็จะมีประมาณ 2 คนที่เขาจะไปทำ เป็นคนหัวไวใจกล้า อย่างทุกวันนี้เราของไปขายที่ตลาดนัด ผมไปพบคนที่เขาทำด้านนี้เขาเปลี่ยนอาชีพจากปลูกพืชทั่วไปหรือพืชเชิงเดี่ยว หันมาปลูกพืชพื้นเมืองเพื่อส่งตลาดนั้ดอย่างเดียว และทำให้มีรายได้ตลอดปี อาทิตย์หนึ่งขายได้ 2 ครั้ง ทำให้เขาสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง มีคนจำนวนหนึ่งที่ทำแบบนี้แต่ไม่ได้ทำทุกคน ในภาคเกษตรจะมีคนอยู่สองกลุ่ม กลุ่มที่เป็นพ่อเลี้ยง คือมีที่ดินและจ้างแรงงานจำนวนมาก อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่สู้ด้วยตัวเองหากขาดทุน ก็จะผันตัวเองไปทำอาชีพอื่นแทน เพราะถ้าอยู่ก็จะอดตายซึ่งคนกลุ่มนี้มีมาก แต่เมื่อมีบางคนเริ่มเข้าใจเรื่องความหลากหลาย เขาก็จะสามารถขายในตลาดนัดได้และสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง ไม่ต้องจากบ้านจากครอบครัวไปทำงานอื่นทำ”

ผลลัพธ์ และ ความยั่งยืน

ของการปลูกพืชหลากหลาย

อาจารย์ชลิตา ได้ให้มุมมองอีกหนึ่งประการเรื่อง ข้อดีของการปลูกพืชหลากหลายว่า พื้นที่การเกษตรเชิงเดี่ยวหรือการปลูกพืชอย่างเดียวนั้น เพื่อให้ได้ผลกำไรจำเป็นต้องปลูกจำนวนมาก และการดูแลอาจจะง่ายกว่าก็จริงอยู่ แต่ต้องใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น แต่ทว่าการปลูกพืชหลากหลายกลับใช้พื้นที่น้อยกว่า ซึ่งการปลูกจำนวนน้อยทำให้เกิดความประณีต

“เกษตรกรต้องอาศัยความประณีต ต้องดูแลทุกวัน เห็นหนอนหรือสิ่งต่างๆ ก็สามารถเอื้อมมือไปจัดการเองได้ เมื่อเราพูดถึงความหลากหลายเราจะพบว่า การใช้ทรัพยากรที่ดิน น้ำ หรือแรงงานทั้งหลายลดลงหมดเลย ทุกอย่างประหยัดขึ้น”

เมื่อสอบถามถึงความยั่งยืนในการกลับมาทำเกษตรในรูปแบบหลากหลาย อาจารย์ชลิตา มองว่านี่คือความยั่งยืนโดยแท้จริง “ยั่งยืนแน่ๆ ที่เห็นได้ชัดคือ คนที่ปลูกผักแบบนี้ เขาก็จะไม่ไปทำอาชีพอื่นแล้ว เพราะเขาสามารถอยู่ได้ แม้ว่าจะไม่ได้ร่ำรวยมาก แต่มีความสุขอยู่กับบ้าน จริงๆ ทุกคนอยากจะอยู่กับบ้าน ไม่อยากไปที่ไหน แต่หากจะมองจากตัวชีวิตอาจจะยาก เนื่องการโครงการไม่ได้เป็นการเก็บข้อมูลเชิงตัวเลข แต่เราได้พบว่ามีคนจำนวนไม่น้อยที่เปลี่ยนจากระบบการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ปลูกเพื่อขายอย่างเดียว มาเป็นการปลูกพืชที่หลากหลาย และขายอย่างต่อเนื่อง เลี้ยงตัวเองได้และสัตว์เลี้ยงก็ได้บริโภคด้วย ก็ส่งผลต่อความสุขความยั่งยืนของครอบครัว ซึ่งต่างจากคนที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เวลาเขาขายผลผลิตก็เหมือนถูกหอยไ้มาเป็นก้อนและจะใช้ขายไปมาก สิ้นปีเงินหมดก็ต้องไปกู้เพิ่ม ในระบบเกษตรเชิงเดี่ยวสิ่งที่เกิดขึ้นจริง คือทุนทั้งหมดมาจากการเบิกเงินล่วงหน้าจากนายทุน ซึ่งเขาคิดราคาเต็มบวกดอกเบี้ย เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็ไปขายนายทุนคนเดิม มีจำนวนไม่น้อยเลยที่หักแล้วไม่เหลืออะไรเลย หลายพื้นที่มีวงจรแบบนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จะไม่เกิดกับเกษตรกรที่เลือกปลูกพืชแบบหลากหลาย”

สุดท้ายนี้อาจารย์ชลิตา ได้ให้สรุปแนวคิดที่น่าสนใจของความหลากหลายทางอาหารว่า

“ถ้าเราอยากจะได้ความยั่งยืน ต้องคิดถึงความหลากหลายทางอาหาร ซึ่งจะวิ่งไปถึง Food Safety และ Food Security พร้อมๆ กัน ความหลากหลายจะทำให้เราลดการใช้ทรัพยากรลง ไม่ว่าจะเป็น น้ำ ที่ดิน แรงงาน และจะวิ่งไปสู่ความยั่งยืนซึ่งเป้าหมายสุดท้ายของเราในที่สุด”

PLEASE
SEND TO

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยินดีมอบรับข้อคิดเห็นในการจัดทำ Re-Form เพื่อนำไปพัฒนาและปรับปรุงภาพเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการของคณาจารย์/นักวิจัย มช. ต่อไป โดยสามารถส่งข้อคิดเห็นมาที่ E-mail: cmupress.th@gmail.com